This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

+ *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.

+ *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.

+ *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.

+ *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página `http://books.google.com`

D
975
V4

OTECA POPULAR
DE «L'AVENÇ»

Mossèn JACINTO VERDAGUER

VIATGES

UC-NRLF
$B 263 301

Llibreria «L'Avenç»: Ronda de l'Universitat, 20
BARCELONA

Num. 7 50 centims

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

VIATGES

MOSSÈN JACINTO VERDAGUER

VIATGES

Records de la Costa d'Africa

A vol d'aucell

BARCELONA

BIBLIOTECA POPULAR DE «L'AVENÇ»

1903

Verdaguer, M. J., Blumen vom Kalvarienberge.

D975
V4

Tip. «L'Avenç»: Ronda de l'Universitat, 20

NOTES D'UNA CARTERA DE VIATGE

La sortida, 5 de Març de 1883

Al sortir de Barcelona, la montanya de Montjuic sembla una proa immensa que talla les onades cap a llevant, com ha dit un gran poeta; més, com ses companyes, Sant Pere Martir, Tibidabo i Montalegre, se va empetitint a cada rodada de l'helice, deixant veure les veres montanyes. Montjuic sembla tot seguit abaixar-se, abaixar-se i pendre la forma d'una barca de pescadors anclada per una nit en eixa costa, niu d'aligues de nostra marina, una llanxa penjada en els vaixells del gran port d'eixes serres; i les que a Barcelona rodegen semblen petits rebolls al costat del roure, petites arrels de nostres cordilleres que van a perdre-s en la mar.

667616

El Montseny se deixa veure cada punt més i més coronat, com el vell patriarca, de sa cabellera d'argent, que li baixa espatlles avall, i son company Montserrat aixeca am sos cent braços de tità l trono de nostra reina i patrona pera que beneexi eixes terres i eixes mars, eixes montanyes i valls d'ont el català treu la força i els esplets; eixos boscos on se tallen els arbres mestres de nostres naus i les jàceres de nostres fàbriques; i eixos pobles que blanquegen a la darrera llum del sol, com vols de tudons que van a jóc.

Beneíu-me també a mi, hermosa Reina de la terra que més estimo; beneíu mos companys de viatge, mentres jo us saludo de lo intim del meu cor am l'*Ave maris Stella*.

6 de Març

Al passar davant de Montgó, que, com un sentinella, guaita l cap de Sant Antoni i el golf de Valencia, surt el sol per entre les montanyes d'Ibiça, que són forcades, formant dues agudes puntes entre altres montanyes més planeres. Semblen els maciços marlets d'una ciutat enfonsada.

Montgó es verament imponent: es alt i d'ampla tossa, que sembla més estreta mirant-

la desde mig-jorn. A la banda de ponent té Denia, blanca i hermosa, com una mòra que, banyant tranquil·la sos peus en l'ona del Mediterrà, s'hagués quedat sorpresa per l'host victoriosa del rei en Jaime.

Algun poble rival de Xavia, que està a l'altra banda de la montanya, havia inventat la malevola rondalla següent:

Denia i les poblacions del peu de Montgó se disputaven en altre temps eixa soperba montanya. Els de Xavia, pera atreure-la mellor, la lligaren amb una gran soga, que anaven estirant am tota llur força. Estiraren tant i tant, que sels trencà la soga; i com llavors seguia de cada cap sense destorb, cregueren que era talment la montanya que seguia.

Mirada desde Denia sembla acabar en forma de tall de destral. No cal dir que, com totes les montanyes de la costa, està molt faltada d'arbres i vegetació. En Les Planes, repeu dèl Montgó que forma l Cap de Sant Antoni, en altre temps hi vivien ermitans geronims fins al numero de dotze, com en nostre Montserrat. Encara s poden veure ses còves solitaries; més són ruscos d'on les abelles han fugit.

Les montanyes Aitana i Puig Campana són blanques de neu fins de mig en amunt, lo mateix que les que formen l'amfiteatre al centre del qual seu també, vora la platja,

Altea. En la més alta, que es Aitana, la neu hi està llisa com a Puigmal i Montseny en les més fortes hivernades; més la neu sols es sa corona, a lo més son capell; son vestit es de llum daurada de mig-dia, de veres onades de claror que hi rodolen entre l blau clar del cel i el blau fosc de la mar. Més enllà s veu Benidorm, i Alacant am prou feines s'ovira, quedant per la distancia com amagat darrera les ones.

Passant, una estona després, per davant de l'hermós palmar d'Elx, D. Climent Miralles, un dels nostres companys de viatge, me contà eixa tradició:

Estant-se un cavaller anomenat Francisco Cantó passejant per la platja de Tamarit, vora Santa Pola, o, segons altra versió, estant de sentinella en la torre del Pinet, que domina tota aquella costa, vegé aparèixer sobre les aigües i arribar una blanquinosa barca sense rems ni timó. L'anà a veure i trobà en ella una arqueta, damunt de la qual hi havia aňgels pintats; i dintre, sota un retol que deia *Só per Elx*, hi havia una hermosa imatge de Nostra Senyora de l'Assumpció i un llibre am les cobles que s canten en la funció que desde llavors el poble li dedica ls dies 14 i 15 d'Agost de cada any.

En devota processó anà tota la gent del poble a cercar la miraculosa imatge en la

veína platja, que pera rebre-la s'adornà de lliris blancs, que tornen a florir cada any els dies en que la reina de les flors trepitja per primera vegada aquella hermosa riba.

Hermosos noms catalans se barregen amb els moros en la nomenclatura dels pobles i punts notables de la costa desde Vilajoiosa i Mont Ifac, més conegut per Gibraltaret (per esser imatge, encara que humil, de Gibraltar), fins a Santa Pola, Cap Roig i Sant Pere del Pinetar, més enllà de l'indret d'Oriola [1].

Illa Grossa *(sic)* seria l magnific punt final del domini de nostra llengua en el litoral de ponent, si no hi hagués més enllà Capnegre, poble situat entre Cap de Palos i Mar Medor i l'illot Escombrera, que, pera fer nosa als barcos, està mal clavat davant mateix de la ciutat de Cartagena, com un guarda-rodes davant d'una porta. Illa Grossa, segons d'on se mira, pren la figura d'un dofí de cap gros, com ens els pinten els antics, que neda rumbós cap a ponent. En ella no hi ha més habitants que conills, gavines i aucells de mar, que poden fer-hi niu sense gaire por de perdre la niada, com en nostres costes.

Darrera l'Illa Grossa s'extén el Mar Menor,

1) L'anomeno àixís perquè aixís l'anomenen els valencians, i aixís, sobre tot, l'anomenava don Jaume, que fou son llibertador.

estany immens que comunica am la mar, en benefici dels pescadors, que n treuen les palles llargues, i en perjudici dels pobres peixos que s'hi troben presoners, pagant cara la curiositat de ficar-se en un carrer sense sortida.

Part d'allà vénen les illes *Hormigas* del Cap de Palos, que semblen continuació de la costa.

En la punta de Cap de Gata, prop d'Almeria, se veu una gran taca guixosa, que ha donat al promontori l nom de Punta de Vela Blanca. Conten que en l'epoca del combat de Trafalgar l'esquadra inglesa, passant per allí, una nit de lluna, la prengué per una vela veritable i li envià dèu o dotze canonades, fins que, venint el dia, vegé que no era més que una roca.

Abans que la Punta de Vela Blanca, hem vist dues oviradores montanyes, veínes de la costa, anomenades *Los Frailes*, i abans que aqueixes ha passat per davant nostre un tossal escapsat i planer en forma de taula de gegants, nomenat *Mesa de Roldán*.

D'ells, doncs, ens acaba de contar un pilot andalús aqueixa rondalleta, que, petita com es, per referir-se a nostre inoblidable don Jaume, no volem deixar al tinter.

A Serra Callosa, d'Alacant, hi hagué un convent de frares menors, que s dedicaven am

gran fruit a convertir a nostra santa religió ls fills de Mahoma. El Conqueridor n'hagué esment, i, cridant a sa tenda l pare guardià, li digué que li demanés la mercè que volgués pera son convent. El pobre religiós li respongué que s tindria per molt ben pagat si li dongués tela pera fer unes tovalles pera una taula i drap pera vestir dos frares. «Us ho concedesc, — digué don Jaume, — am tal que ls dos frares no sien els del Cap de Gata i la taula no sia la de Roldan.»

La meravellosa llegenda de l'Hercul de l'Edat Mitjana, que s troba en totes les valls del Pireneu, desde Massanet de Cabrenys fins a Roncesvalls, rebrota en les vores del Mediterrà, ont ha donat nom també al *Cabezo* de Roldan, que he vist no sé on; al *Monte Roldán*, que s'aixeca a ponent de Cartagena, damunt l'illeta de *Las Palomas*, i en la Coltellada de Roldan, que es una gran fesa o portella, oberta en forma de rodera d'un carro colossal, al bell cim d'una montanya.

Badia de Cadiz, 8 de Març

La Cadiz de mos records es més hermosa que la que avui sens ha aparegut venint de l'Estret a punta de dia. El cel estava boirós i

no ns ha deixat disfrutar de sa singular hermosura. En dies serens, quan un s'hi acosta, li sembla que veu sortir de les aigües una ciutat encantada, feta de marbres blancs, o de borrallons de neu congelats, en rengles de cases i palaus, de miradors i torretes i campanars que alcen el front cel amunt qui més pot, desafiant l'enlairada torre de Tavira, la cupula i els campanars de la Sèu, coronats de lluenta mitja-taronja.

10 de Març

Sortida de Cadiz, al clarejar. A les onze hem arribat davant del Cap Espartel, i costejant hem anat acostant-nos a Tanger. La costa es de les més hermoses del món, verda com una esmaragda en algun punt, emboscada en altres, i en pocs cultivada. L'etzavara i la figuera de moro donen caracter tropical an aquella vegetació.

A dos quarts de dotze anclavem en el port de Tanger. Que blanca i hermosa se presenta desde allí la ciutat, mal recolzada en la montanya que en semicercle s'alça vora mateix de la platja! Llevat d'unes quantes cases modernes que s'han interposat entre ella i la mar, cercant la mellor vista, tot es nou allí pera l

viatger europeu: el castell i les cases, els palaus i les barraques de la platja, els campanars i els temples; i tot blanqueja com en una mar de llet.

No trigaren a venir-nos a veure quatre moros en dues pobres barques sense timó, com totes les d'aquell port, veritable imatge d'aquell país i d'aquella raça infortunada. En ella vingué a veure-ns l'interpret Leví, simpatic jueu d'uns vint anys, petit i aixerit, xerraire i falaguer. Sens mostrà poc amic de sa religió (ell se deia lliberal) i amic de la nostra, lo mateix que probablement dirà als moros i protestants i a quisvulga que acompanyi, pera fer-los plaer, o, mellor dit, pera fer-los caure ls quartos més de bon grat. Sia com se vulga, nos serví admirablement.

TANGER

Pocs arabes vegerem remar en llurs esmotxades barques, i en cambi n vegerem molts mig ajeguts en el sorral de la platja, mirant arribar les ones i la gent sense fer-ne altre estat, ni sortir d'aquella extranya somnolencia que domina ls algun dia terribles fills del Profeta. En aquesta desfeinada posició ne vegerem a dotzenes pujant a la Fonda Continen-

tal, sobre tot a la porta i amunt i avall del carrer, davant la casa del *Santó* d'Aixam, que, tal volta pera l nostre bé, no poguerem veure. En les finestres se veuen cares joves i fins hermoses; més fòra de casa sols se veuen vells esclaus afilerats i asseguts a terra, com extranya guardia d'honor, a una i altra banda del portal. Diuen que està casat amb una inglesa, que abans d'emmaridar-se li féu prometre que no pendria cap més dòna. Ell li prometé; més, recordant tal vegada l'adagi de que «lo prometre no fa pobre», i aquell altre: «lo promès es una beta que tot estirant se peta», ara ja n torna a tenir una trentena. Extranya santedat aquesta, i més extrany i degradat el poble que s'hi avé, ho aplaudeix i ho venera. Aixís equivoquen també l'idea del pecat; qualsevol cançoneria la tenen per tal, com lo deixar-se retratar les dònes, lo deixar veure la cara, etc., i en cambi no tenen per pecat lo que ho es segons la llei de Déu, ni lo que ho es segons la llei natural.

Per tot *portier* o cortina portalera, els cafès tenen a la porta un filat d'amples malles i de fil prim, que no pot aturar les mosques ni la vista dels que passen pel carrer, ni la claror, ni res. A dintre posen la taça sobre un mal tamboret o escambell, i arreconats a la paret passen enraonant hores i hores. Entràrem en

un, sols pera veure una cobla de musics del país. Aquests estaven asseguts a terra fent una rodona. El més vell, de nas corbo i de cara venerable, tocava un violí semblant als nostres; altres dos tocaven bandurries, l'un polsant-la amb els dits, com se fa am la guitarra, i l'altre fent plectre d'una ploma; un altre tocava un pandero d'un pam escas de diametre, i els dos restants, a falta d'instrument o d'habilitat, picaven de mans a l'estil andalús. Tots cantaven a l'unissò, els joves am veu més forta, una especie de cançó religiosa, repetint a cada estrofa la mateixa solemnial i devota tonada.

Jo no entenia una paraula d'aquella extranya lamentació; més sa solemnitat, sa melancolia dolça, son sabor de pobles i de temps antics se m'imposava i no sabia moure-m d'aprop d'ells. De tota la musica, la popular es la que més parla al meu esperit per sa ingenuitat inspirada i per sa enamoradora senzillesa; més no recordo que mai n'hagués sentida d'altra am tant gust. Me semblava sentir una tonada de fa mil anys cantada per musics desenterrats am llurs instruments mal afinats i polsosos; me semblava sentir la darrera elegia dels bards del mahometisme plorant sobre les tombes dels conqueridors d'Espanya i de mig món, que s'han amagat sota la terra

avergonyits de llur niçaga, caiguda de les cimes del poder a l'abim de la miseria. Pareixia aquell cant la trista i dolorosa lamentació d'un Jeremies mahometà regant am llagrimes les ruïnes d'aquell poble extraordinari.

Sense parar un moment entonaren alguna altra cançó, amorosa i guerrera; més sols me quedí amb el record de la primera, que encara rodola per mon esperit.

Pujàrem a l'Alcaçaba, que per la banda del nord domina la població i la petita badia. Una tradició del país assegura que fou ideada pel mateix arquitecte que féu l'Alhambra de Granada. Això es exagerat, a mon parer; més encara que no tinga ni de molt l'inspiració i riquesa d'aqueixa meravella espanyola, no deixa de tenir-ne l gust, l'aire de germanor, la retirança d'epoca. Per un gran portal, guardat de part de dins i de part de fòra pels ferrenys soldats del país, entràrem a un gran pati que en Espanya anomenariem claustre, d'altes columnes corinties de marbre blanc. Damunt d'eixos pilars s'aixequen els arcs i les voltes arabes, aquells en joganera retallada silueta, i aquestes en delicadissim cel ras, fet d'agrupacions d'onades que en l'Alhambra i en l'Alcaçar de Sevilla són d'or.

Les parets interiors i exteriors del pati, més que treballades, són brodades per les

fades orientals que tant temps ha deixaren eixes comarques. Al centre d'una de les ales del pati s'obre un elegant portal, i al fons, assegut en un coixí, està donant audiencia l bajà de Tanger. Es un home d'uns seixanta anys, cobert de robes de seda, de cabells i barba blancs, com son turbant. Més la bellesa senil que adorna son front espaiós no ha fet perdre encara a sos muscles la força, ni a ses faccions la vida i l'animació de son bon temps. Respon a la nostra salutació inclinant el cap a l'europea, i al despedir-nos ens allarga la mà somrient, manant a dos soldats seus que ns acompanyin pel palau. Els dos sens posen al davant i ens ensenyen cambres i corredors i patis de la més hermosa arquitectura, però tot en la més dolorosa ruïna. Al passar davant una porta, un dels soldats s'hi quedà com de sentinella fins que haguerem tornat a passar. Què hi haúria allà dintre? En un dels patis a peu pla del carrer, i el més gran de tots, ens mostraren un portal treballat àm cisell fins a gran altura, en arcs, arquets, relleus i motllures delicadissimes. Era de fusta, i en alguns punts estava ja oberta de pollada. L'interpret ens digué que l poble de Tanger creu que dintre d'aquells montants, baumats per l'esculptor i el temps, les abelles hi tenen la mèl guardada. Idea poetica que

faria content a l'arquitecte més pretenciós i que al mateix temps diu com les obres d'art parlen encara en llur diví llenguatge als pobles avui ignorants i abjectes que en més hermosos dies les crearen.

Massa depressa haguerem de sortir d'aquella gran casa, en quals immensos aposentaments no s veia ningú, ni més ni menys que en els palaus encantats de les rondalles. Massa depressa tinguerem de passar per davant d'aquelles fonts ont anaven a omplir llurs amfores les esclaves, d'aquelles cases nius de misteris, baixes, irregulars, cada una feta a sa manera. Desde la porta ns miraven els nois am curiositat, si esporuguits no s'amagaven a la falda de la mare, que, amagant-se també la cara, ens guaitava amb un sol ull i entrava tot depressa cap a dins, com si fugís d'algun empestat o verolós de verola negra. Sols, vençuda per la curiositat, alguna més jove aventurava una mirada per una escletxa de la porta, unica obertura d'aquelles extranyes habitacions, o desde dalt dels terrats que totes les cases tenen.

ALGER

1.r d'Abril de 1883

Alger sens presenta de sobte am ses cases i temples, *kasba* i quartels, campanars i minarets, blancs tots com un vol de coloms marins que, fugint de la tempesta, sen pugen esperverats per un rost de la costa. No havia vist cap ciutat tant ben assentada aixís a la falda d'una montanya, a la vora de la mar: els carrers d'Alger moderns, paralels a la linia del moll, s'aixequen escalonats en els replans de la serra, com pera veure, els uns per damunt les espatlles dels altres, què es lo que hi passa.

Les cases, en escalada gegantina, estan a rengles damunt dels magatzems; els carrers, sobre ls carrers; la ciutat mòra damunt la cristiana; i al cim de la ciutat mòra, apretada, embolicada com una madeixa en esbull, la kasba o castell que la domina per mar i per terra.

Quan un s'hi acosta darrera ls terraplens i primers rengles de cases, modernes, elegants i uniformes, desapareix la ciutat antiga, que apar s'enfili montanya amunt, no pera dominar, sinó pera amagar-se i escapar de la ruïna que se li espera.

Els minarets, que alguna hora s'elevaven al nombre de 160, ja són avui no més que 21; alguns han cambiat per la creu la mitja-lluna que am sos bécs cap al cel els coronava; i la veu del *muden* dient als moros que «Alà es gran» es ofegada per les campanes de les iglesies, que llencen al vent tres vegades al dia l toc de l'*Angelus*.

In che lande selvagge, oltre quai mari
di si barbaro nome fior si coglie,
que non conosca de' suoi miti altari
le benedette soglie?

Les cases modernes van arreconant les cases mòres, i, a la veritat, baix el punt de vista artistic valdria més que fos al revés. Re de més comoditat en eixos climes, re de més bellesa que eixos antics palaus o senzilles cases dels arabes i jueus d'Alger. L'ànima de la casa es el pati: aquest es el lloc de l'esbargiment, del passeig, la claraboia que reb la llum i el sol a l'hivern, l'obertura que reb l'aire i la fresca a l'estiu, tapada, com els coliseus romans, amb un gran vel. El pati està construit en forma de claustre, de quatre galeries de columnes de marbre o de fusta, segons la riquesa de l'amo, sostenint una altra galeria a primer pis. Els arcs són de ferradura, en cada edifici retallats a sa mane-

ra, d'una columna a l'altra per part de fòra, i de les del primer pis a les del segon, enviantse faixes de rajola verdenca llustrosa d'un efecte incomparable.

També són de rajola pintada i finament dibuixada les faixes que en els nostres pisos solen esser de color. Les baranes, en general, són de fusta, d'un bonic treball d'ebanisteria, lo mateix que les portes. Les lloses del pati de baix solen esser de marbre, material que també s'usa molt, i ricament dibuixat, en els montants dels portals. Desde l pati al carrer hi ha l petit vestibol, on l'amo de la casa té son despatx i reb ses visites.

A les galeries superiors donen les cambres, generalment petites, com totes les habitacions moresques. Aixís es la casa del senyor arquebisbe, que visitàrem, tenint a més, en els plafons i sostres, riquissims treballs en marbres i fusta.

Algunes cases aixís vegerem convertides en capella, després d'haver estat cobertes amb una no massa artistica cupula de fusta o de drap. En una d'elles, on poguí celebrar missa, tinguí un goig extraordinari a l'entrar, sentint-hi preguntar i respondre a un aixam de nois i noies la doctrina en català. El doctrinaire era un pare missionista del Cor de Maria, congregació fundada fa trenta anys en

la ciutat de Vich pel venerable mossèn Claret, i eren els nois de families dels molts emigrats de la provincia d'Alacant i altres del migjorn d'Espanya que van a cercar a l'Africa l pa i la protecció que no troben en la mare patria.

Per aquells carrers, camps i camins, un se pot dirigir en català a tots els nois o homes espanyols, en la seguretat de que en català respondran; en català d'Alacant, suau i falaguer com els aires d'Andalusia, o en català de Mahó, grave i ressonant com les onades del golf de Lyó.

Ja que de català parlo, vui consignar, per més que sia observació insignificant i de per riure, que aquí tot-hom anomena ls ases *burricots*, i que ls *berranis*, indigenes d'Alger, peguen i donen aire al sofert animal al crit d'*Arri, arri!* Eixos senzills treballadors d'Alacant són molt estimats pels francesos d'Alger i presos am preferencia a altres en certes comarques de l'interior on se cull l'espart, puix sols ells poden resistir aquell sol abrusador, i a més perquè, vivint en les montanyes veínes dels kabiles, serveixen com d'escut an els pobles habitats pels dominadors dels país, essent sempre ls primers de rebre les embestides quan els antics posseidors, que en llur odi als cristians no fan distinció d'es-

panyols i francesos, s'insurreccionen, com feren ara dos anys ha a Saida, i comencen l'obra impossible de la reconquista, degollant els primers que troben.

Bona estona abans d'arribar a Alger, nostres ulls, que l cercaven en la costa, ensopegaven sempre amb un grandiós i extrany edifici, situat al cim de la petita serra que ns privava de veure la ciutat.

Es la capella de Nostra Senyora d'Africa, mare bondadosa dels cristians, que ls surt a l'encontre riallera, com eixint de la vila i pujant-sen al promontori més elevat i ficat mar endins, on puga veure-ls venir.

Vist de prop el santuari, com de lluny, encara que no acabat, fa un gran efecte. Es d'estil arabe modernisat, jugant un gran paper en sa decoració, com en tots els edificis d'Alger, la rajola de Valencia. Entre altres faixes vistoses, me féu agradabilissima impressió una d'ampla, que volta tota l'iglesia a ran de la barbacana de la teulada, tota de rajola moradenca.

A Nostra Senyora d'Africa s'encomanen els mariners, i el santuari es ple de presentalles i llosetes de marbre amb inscripcions en agraiment d'algun benefici de la Verge.

Sonrieu, li diu Mistral en un *Cantico* de ses *Isclo d'or* dirigit a *Nosto-Damo d'Africo:*

Au poble d'Ismael, au sourne musulman,
au mouro, au barbarin, douço reino dis amo.
Sourrisel e vers l'Africo espandisse ti man,
ear l'Africo, a soun tour, t'apello Nosto-Damo.

Després de resar un moment davant l'altar, me n'entrí a la sagristia i quedí parat al veure-hi un arabe. Ell conegué ma sofocació i em digué que no era moro, sinó un missionista de l'Africa. Eixa nova congregació, fundada a França, vint anys ha, am l'objecte de predicar l'Evangeli en aquelles regions, té ja cent adeptes. Porten un trajo arabe, i són la davantera de la civilisació en aquells pobles. El bon religiós me digué que n'anaven a partir uns quants que estarien un any pera arribar al punt de sa missió.

A les sis, sortida en tren pera Blidah. La mar està llisa i serena com una lamina de plata; el cel, sense un nuvol, sols l'atravessa un petit ribet de calitja. El sol fa lluir les gotes de rosada.

La plana de Metitja té a l'Orient per capçalera l petit Atles, que domina tot aquell país i abriga l port d'Alger dels vents del Desert; i no es sols aquest el bé que li fa, sinó que a més li envia l tresor de ses aigües, que, repartint-se en rius i torrenteres, recs i reguerons, ne fa un veritable jardí. Els tarongers i llimoners hi creixen com en Andalusia;

més la principal cullita no serà de taronges i llimones, sinó de blat, puix verdegen els camps amb un verd tant hermós, que faria enveja á moltes comarques d'Espanya si l vegessin. En eixa plana no hi ha un pam de terra en va: allà on no hi ha plantes hi ha verdiça ó herbei. Cap roca pelada, com una mosca posada sobre un quadro bonic, trenca la llisa verdor dels prats i de lès vessanes. Els serrats del petit Atles són verdosos i rients com la vall, i apar que entre ls blats que s veuen enfilar fins a mitja serra s'hi veja traspuar l'aigua. Sols al cim s'oviren algunes roques blanquinoses entre les garrigues i el verder que les vesteixen, ont el blat les deixa nues per por de les fredorades de l'hivern.

Anant i venint de Blidah se veu un monument extrany, especie de piramide esmotxada i mig enrunada, que per sa propria altura i per estar al cim d'una petita carena domina tota eixa interminable vall.

En sa base s veu sencer encara un troç de paret am les pilastres an ella adossades.

Es una montanya de pedra picada que s va desfent, esllaviçant i aixaragallant, com les altres montanyes, sota la terrible mà del temps. Els moros li donen el nom, tant bonic i misteriós com ella, de Tomba de la Reina.

De Blidah sols es bonica la posició.

Els camps tenen per cledes una filera de figueres de moro emmaridades en digna i bona parella am les romagueres, i formen una paret que s necessitaria una coraça i vestit de ferro pera provar d'atravessar-la, i els muscles dels lleons del Sahara pera traspassar-la. En els prats, entre ls bous i vaques de llet que hi pasturen tot deixant la mamella a llurs vedells, se veu algun arabe repenjat en son llarc bastó de pastor.

Els arabes d'ací no són pas comparables amb els de Tanger: aquell front altiu i indomable s'es arrugat, i la vergonya del venciment entristeix i apaga la mirada serena i encesa d'aquells ulls de son natural ardents. Han quedat abatuts, més no s'han donat encara: la civilisació pera ells es una cosa extranya, i no n prenen sinó la minima part: el tranvia i el tren quan el necessiten i no ho poden suplir pel camell i l'ase del país, petit i lleuger. Pera l llur govern i llur manera d'esser no volen de nosaltres ni una idea; pera llur casa, ni un llit, ni una cadira, ni cap classe de moble; i pera l llur vestit, ni una beta. Si la pobresa no ls permet anar de gala, van am trajo de feina, brut, cusit, apedaçat, estripat, si convé; més, am rares excepcions de nois que a Alger usen pantalons o gec, han d'anar tots vestits am llur trajo. Bé ls anirien les nos-

tres sabates, però més s'estimen llurs babutxes, que aixamplen horriblement llurs peus; bé ls anirien nostres escambells i cadires, però es més barat i més senzill seure terra enllà; en el camp, en la ciutat, en el temple o en el carrer i on se vulga que s'ensopeguin, sempre tenen el sient apunt. Es una civilisació que mor lluitant, prometent encara segles i segles d'agonia, si s dóna per vençuda jamai. Quasi fa mitja centuria que l'Alger es dels francesos, es dir, de cristians, i cap moro ni cap jueu s'es abrigat sota la bandera santa de la nostra religió. Els francesos, més que més avui dia, no fan pas gaires esforços pera convertir-los: s'acontenten am la conquista del territori i de la gent sols pera fer-los subdits de la França, no important-li res al govern que segueixin a Jesucrist o a Mahoma. Molts anys estigueren els conquistadors sense un temple ni un altar, i això no deixà de fer-los mal, puix els mahometans els prengueren per ateus, que per ells es com si diguessim unes besties, i de llavors els tractaren am menys respecte. Mahoma no pot treballar mai a favor dels cristians, professin o no sa religió sagrada, i els que pretenen lligar un poble a la civilisació sense aqueix lligam sagrat, volen domar un cavall sense posar-li brida, volen guiar una nau sense timó, i aclarar una cam-

bra fosca am focs follets que l vent apaga.

El mellor temple d'Alger no es fet pels francesos: es una conquista a Mahoma feta per Jesucrist. Es una mesquita hermosa per dins i bellissima per fòra. Son frontis de pedra, que arrenca al cim d'una alta escalinata, es de gran efecte.

2 d'Abril, a les cinc de la tarde

Llevem ancres, i a les sis tocades, sortits de la badia d'Alger, passem per davant del Cap Matifou, que es el braç dret d'eixa ampla, nèta i espaiosa cala. El sol, com una gran roda encesa sortint de la fornal, s'enfonsa en les aigües d'Occident, enviant sos raigs al blanc Djebel o Kabilia, que no trigarà gaire a perdre-s en les ombres de la nit. Les montanyes de Djebel Djurjura dominen totes les del país i la neu hi blanqueja llisa, com deu blanquejar encara en els nostres Pireneus.

Ve després el cap de Set Puntes, elevadissim com la montanya que l forma, i s comença a entrar en el golf de Philippe-Ville, amplissim i pregon.

Tota eixa ribèra del Mediterrani es verdosa i fertil. Els arbres abunden per totes parts i l'herba no falta enlloc. Baix aquest punt de

vista me sembla molt superior a la ribera oposada.

Eix troç de costa té a més una varietat de siluetes i una hermosura de paisatges que enamora; més, d'un promontori a l'altre no hi ha pas grans planes: sols petites valls o córrecs enfondits per algun riu s'hi interposen. Els conreus són pocs també i dels kabiles, puix els francesos no s'allunyen gaire dels ports i de les vies ferrees.

PHILIPPE-VILLE

Antiga ciutat romana de la qual ne queden algunes ruïnes; més no sen sap quasi res més que l nom de *Buricada* que s llegeix en alguna de les moltes lapides de marbre i de pedra calcinosa que s conserven en un troç del teatre romà que ha sobreviscut a la total ruïna de l'antiga població. Se veuen encara alguns bancs am ses parets i voltes, sobre una de les quals una alzina soperba enfonsa ses arrels i branda son brancatge de cent anys, com pera dira les generacions que la Naturalesa sempre regnarà sobre les obres de l'home, valdament sien aquestes obres de romans.

Allò es el petit museu romà de la població. Entre altres estatues hi ha la de l'emperador

Adrià, un quadrant de marbre blanc, columnes, capitells, relleus, entre ls quals trobí molt notable un que representa la vida del caçador i la vida del pastor. El caçador, abrigat, am son mantell, està muntat a cavall tirant una arma (no s veu què) a una llebre que fuig seguida de dos goços. El pastor es una figura més tranquil·la, voltada de ses ovelles, que pasturen davant d'una cabanya on treballa sa esposa.

Totes eixes ruïnes i el terrer que ocupava la ciutat antiga foren comprats als kabiles en 1828, per 150 francs, pel general Negrier, i no trigà a edificar-s'hi la nova ciutat francesa, que es la porta de la prôvincia de Constantina.

Els voltants valen més que la vila. Són plens d'arbres i de blats d'un verd llustrós. La terra es negra i bona i de facil conreu. En una magnifica possessió d'un particular que, entre altres coses, té un gran riu que l'atravessa i el mar al cap del riu, vegerem un lleó i una lleona dintre una gran gavia de ferro, guardats per un arabe de figura gegantina, jove, dret i elegant. Son gec tenia les butxaques ribetejades de fil d'or de bonic dibuix. Duia babutxes de marroquí vermellós, i entre l mitjó i les bufes se veien sobre l coll de la cama unes ratlles en zig-zag fetes am

color groc, i del mateix color duia un gran pic al front.

CONSTANTINA

El camí que hi du desde Philippe-Ville es de 40 hores de llarc i molt entretingut. La vegetació va cambiant, mellor diriem va faltant, desde la mar a l'interior de l'Africa, per graus.

Els fruiterars dels regadius, els pruners, les pomeres i presseguers se van quedant endarrera, i els cactus les figueres de moro ls van substituint. Les oliveres segueixen al viatger fins a Constantina, cendrejant aquells rostos i formant petits verdiçals quan se les deixa créixer sense expurc, en completa llibertat.

Els aubons, parents del lliri i de bon auguri pera ls pagesos [1], fan blanquejar aquí llur darrera flor com en les encontrades de Mallorca. L'argelaga abriga am mantell d'or els marges secs, i sa germana l'espinosa lloba treu sa blava flor en les vores dels camps, com vora'ls horts l'humil i sanitosa borratja,

1) *Any d'aubons, any de cabagons*, diuen els mallorquins.

tant cercada per les abelles. Els romerins, pera mi ls reis dels arbustes, no hi abunden gaire. Les lleteroles són aquí més grogues, i les ortigues tenen en la serra de llurs espines les dents més sortides, com si tinguessin més malicia, i la senzilla marguerida, am sa corona de raigs de llum voltant son petit sol, apar que ns segueixi desde les marjades d'Espanya. Algunes palmes, no gaires, ens recorden de tant en tant el país on som. Els francesos han plantat aquí molts eucaliptus i desmais, lo que dóna al país un caracter tot foraster.

A 56 kilometres de Constantina s troba la vila d'El-Harrouch, que ls arabes nomenen *El breçol del Sefir*.

Els arbres, fins l'olivera, van faltant, pujant de montanya en montanya per suaus pendents i ondulacions de terra, pera reaparèixer de sobte en una vall fonda, poblada i emboscada que recorda l'horta de Valencia.

La montanya, baixa i sinuosa, s'aixeca tot plegat tallada en roques perpendiculars; el tren les atravèssa, i a l'altra banda, d'una ullada s veu, en una peninsula formada per la dita cordillera de roca, l'encantadora Constantina, a la qual s'arriba passant el córrec que la n separa, per un gran pont de ferro.

Per eix precipici baixa murmurant el Rumel, riu que quasi volta tota la ciutat,

embellint-la am ses emmadeixades cascates, bonics sarrells d'aquell cinyell de plata. Més avall, a semblança del Guadiana, s'enfonsa dues vegades en la terra pera reaparèixer cent passes més enllà. Constantina es, doncs, una formidable ciutadela de muralles naturals de roca viva de 50 o més metres d'altura, i per l'unica banda abordable està guardada am fortes muralles aixecades pels arabes i completades pels francesos.

En altre temps se la podia comparar a una reina kabila, encastellada en sa torre i dominant sos Estats. Avui, esclava en son mateix palau, lligada i encadenada per sos poderosos enemics, gemega portant el jou del cautiveri i va perdent sa oriental i cavalleresca fesomia.

Quan els francesos no havien aterrada la Kasba, que desde son punt més alt la dominava, els arabes la comparaven a un albornoç moresc, del qual era l caputxó l'antiga fortalesa.

La ciutat, com totes les d'Argelia, se divideix en dos barris, el francès i l'arabe. En el primer hi ha de notable l palau d'Ahmet-Bey, am sos tres patis de columnes de marbre blanc, tant grans com els claustres dels nostres monastirs. La Catedral, vella i grandiosa mesquita, Souk el-Rezel, notable tota ella per

sos arabescs, ses grans columnes i sa trona, antic *minvar*, desde ont el marabut feia en altre temps son cant o sa pregaria. El barri arabe s'emporta am preferencia l'atenció del viatger. Ni a Tanger ni a Alger hem vist tanta bellugadiça i activitat; més no ho extranyarà qui sapiga que aquí hi ha 18,000 arabes, i que aquest es llur centre comercial de l'interior de l'Africa. L'industria més extesa es la dels fabricants de babutxes, un de sos pocs productes que arriben als nostres mercats. Hi ha carrers enters en que no s veu altra cosa que babutxes, sabatots, una especie de polaines i pells llençades a mig tallar per aquells recons de botiga, als peus del sabater, que, assegut a terra, estira l nyinyol i am la lesna forada l ros cuiro de bou i el vermellenc marroquí.

Les botigues són molt baixes i petites. En un espai de dos metres quadrats té l mestre sabater els taulells i aparadors, sos martells, ganxos i agulles, ses pells i troços de cuiro, fils, pots, sa tauleta d'un pam o dos d'alt, i encara li sobra espai pera seure ell am sos fills i aprenents.

Hi ha també moltes botigues d'especieria, d'on surten olors que vénen de nou i no sempre agradables. N'hi ha de fruites, especialment de datils, posats en petits cabacets; hi ha ferrers, manyans, tabaqueries, terricers,

barbers, sastres i brodadors. Aquests fan en seda i or, en les mànegues i butxaques dels vestits, en caftans i vestits de jueva, dibuixos verament artístics i nous pera nosaltres.

No cabent les botigues en la ciutat, se n'extén un carrer en una de les entrades, verament dignes de visitar-se. Les cases, que s podrien nomenar caixes, són de fusta, de pocs pams d'ample i de llarc. El venedor l'omple am lo poc que puga vendre, i els compradors, que s'asseuen a terra per poc que hagin de parlar, hi estan davant, obstruint el carrer, per on passen l'arabe encaputxat am son albornoç, el kabila carregat amb un paner de fruita o amb un bot d'oli, el spais am sa capa vermella, la mòra am son vel blau com el vestit del suavo turc o francès, el jueu am ses amples calces i albornoç negre, i la jueva am son trajo de mil colors.

Els pobres van vestits de blanc, i molts descalços, ensenyant llurs negres cames i llurs braços i tapant sempre, generalment am més d'un drap, llur testa. Els rics gasten una gran varietat de trajos. En tres me fixí, gallarts i hermosos, que vegí parats enraonant en l'estació. Els prenguí per tres joves comerciants de familia rica. L'un vestia, sota albornoç moradenc, gec, çaragüells llarcs, mitja i babutxes vermelles. El segon portava gec groc,

çaragüells i mitja morats, faixa de seda vermella ratllada i magnific albornoç blanc. L'altre, de figura arrogant i aristocratica, anava amb albornoç blau de panyo molt fi, vorejat en la part interior de dos galons d'or sobre un ample ribet vermell, i damunt d'eix albornoç altre blanc del color del sedós turbant, calça moresca blava, gec del mateix color am galons d'or a les mànegues i butxaques. Això sí: pobres treballadors com rics comerciants, duen el llur vestit am l'aire escaient d'un senador romà; la noblesa i la dignitat estan pintades en llurs fronts serens, encara que sovint tristos i melancolics.

A mitja hora de Constantina, tornant de veure l'aqüeducte romà, vegerem un aduar d'arabes. De lluny semblen clapes negres de la terra aquelles pobres tendes desiguals i anguloses, on sembla impossible que puga viure tota una familia. Són bastides fins a l'alçada de cinc pams o sis, de pedra i gleba en paret mal feta, que se sosté am claus i lligams, i la veritable tenda, que es una tela negra ratllada de pardo, que sostenen enlaire i aixequen per on convé am pals i branques d'arbre. Per un portal de quatre pams d'ample per cosa de sis d'alt entràrem en una d'elles. Tenia un vestibol o entrada que dividia en dues l'habitació; sobre la paret hi havia unes quantes

botelles extranyament fetes, en figura de *pernils;* dins se veia la llar-de-foc, com les nostres entre dues pedres, un parell de jaços de palla, caçoles al davant i atuells extranys pera nosaltres, troços de corda, de vestit, ferregots i bastons en mal barreig, guardat tot per un gat que, fredaluc en Africa i tot, jeia damunt la llar, i un goç que tingueren agafat pera que poguessim entrar séns perill a la tenda. Diguerem a l'home que tenia l goç si s volia deixar fotografiar, a lo que accedí noblement, sense posar obstacle. Sa mare s'afilerà am ses dues nétes; i a la novetat se vegeren sortir caps i caparrons de totes les tendes, i xics i grans acostar-se timidament, el més xic a quatre grapes, a nostre col·lotge. Una noieta de dèu o dotze anys s'acostà poc a poc, posant-se a la filera. Era una figura hermosa, plena d'innocencia i de candor, morena, d'ulls negres i flamejants i de gran intel·ligencia. Ens digueren que acabava de quedar orfena de mare i que la suplia en els treballs de casa en sa tenda. Tal volta com a signe de dol duia una tunica morada novenca, damunt una blanca roba interior que deixava descoberts sos braços, com es costum aquí en les jueves fins a dèu o dotze anys.

Constantina guarda, a més del nom i d'al-

gunes lapides, clavades en la paret del quartel francès que ha substituit la kasba arabe, alguns troços de muralla romana a la banda de terra i sobre les roques, desde ont els moros llençaven al precipici del Rumel les dònes adulteres; però l monument romà més notable es un aqüeducte del qual ne resten cinc amples i macices arcades de vint a trenta metres d'altura. Els peus d'aquell enorme pont tenen l'amplada dels nostres, i no ls han pas d'envejar res en bellesa, perfecció i fermesa.

Part d'amunt de l'aqüeducte romà pasturava una remada de dromedaris, algun am son pollinet mamant o joguinejant per allí. Tots tenien l'albarda posada pera empendre l viatge cap an algun oasis del Sahara. Els conductors mengen i enraonen més enllà, fent rodona sota una pila d'herba seca, d'on se veu arrencar tot sovint el vol a una cigonya, coll-llarga com el bestiar que allí reposa, portant en son béc una palleta o un bri de fanassa pera son niu. Eixos singulars aucells, desapareguts de Catalunya, nien a centenars en les teulades de Constantina, sense por de que aquells barbres els en treguin a escopetades, com faria la gent civilisada de les nostres comarques. En les provincies d'Extremadura, ont eix aucell es estimat, puix diuen que

porta sort, nia també, i sel veu, com amic de l'home, treścar per les eres, netejar de serps i males cuques els camps, fer son niu de brots i brossa al bell cim de les cases i espadanyes dels temples i adornar-los, quan ella s'hi escau, am sa espadada silueta.

Constantina té al NO. una vall celebre dos mil anys ha entre totes les de l'antiga Numidia: es la de Hamma, veritable oasis d'aigües i verdor posat entre aquelles montanyes secardínes i despullades, niu encantador penjat a la pelada muralla d'eixa fortalesa de roca. Quan se descobreix a l'entrada de la ciutat, plena de saules, ametllers i baladres en flor, regats per rierons i fonts joguinoses, fa una gran impressió. Lo delitós del clima, més que les aigües termals, cridaven aquí als romans cançats de treballar i amants de la bona vida. Un d'ells s'entretingué a escriure sobre l marbre: *De meis tumulis avis attica parvula venit — et satiata thymo stillantia melle reliquit. — Mi volucres hic dulce canent viridantibus antris — hic viridat tumulis laurus prope Delia nostris — et auro similes pendunt in vitibus uve.* (De mes montanyetes ve l petit aucell de l'Atica, i, saciat de thym, destila en eix lloc sa mèl. Pera mi ls aucells fan ressonar am llurs cantics les voltes de fullat-

ge. Aquí reverdeix el llorer de Delos d'aprop de nostres montanyes. Semblants a l'or pengen els raims de la sarment.)

Altra vall, no menys celebre per lo regalada i més per lo sanitosa, té Constantina a l'altra banda, en la de Kheneg, on condueix el Rumel. Allí s'elevava la ciutat de Tiddis, notable pels seus sis colons centenaris: tres dònes, Burososa, Januaria i Porcia Maximina; i tres homes, Quintus Julius, Sittius Januarius i Elius. Aquest ultim arribà a cent cinc anys.

Poques hores poguí estar a la ciutat de Constantina, que volaren com instants en la contemplació de tantes belleses impossibles pera mi de recordar i més de descriure am llurs detalls; més, de lo que resta d'una manera vaga en ma memoria ja n puc estar content i puc beneir el viatge i aquell que m'hi ha dut.

No sé quines ciutats me resten a veure en els dies de ma vida, que ja no poden esser llarcs; més el món oriental, el món del color i de la fantasia, el dels autors de l'Alcaçar de Sevilla i de l'Alhambra, ha passat davant mos ulls, i sento com mai hagi sentit no tenir la paleta dels grans pintors ni l'estre dels grans poetes pera traduir al llenguatge de l'art mes pobres impressions.

Altre sentiment m'ha acompanyat, o mellor diré no m'ha deixat, i continua donant-me pena després d'eixa expedició; i es de veure aquell poble, un dia dominador de mig món, encastellat, com fa mil anys, en sa ignorancia i en son fanatisme, fer el sord a la veritat, treure-s els ulls, si convé, pera no veure a Nostre Déu i Senyor, unic camí pera ls que van errats, unic port de salvació pera ls pobles.

A VOL D'AUCELL

APUNTACIONS D'UN VIATGE

AL CENTRE I NORD D'EUROPA

Sortint de Lyó, 13 de Maig de 1884

A la una de la nit entràrem en eixa immensa ciutat després d'haver atravessat a les fosques la terra del sol, la bella Provença, a l'hora en que dormien en la fosca pineda les ardentes cigales, sos rossinyols en lo frescal de les riberes, i sos trobadors, en viles i ciutats germanes de les nostres, acabaven el somni dels trobadors antics, que despertaren l'Europa dormida al sò dolcissim de ses harpes.

Les vores del Rose estaven magnificament il·luminades per la lluna de Maig, que mirava sa cara descolorida dintre ses aigües, ajudant-nos a veure també la ciutat de Lyó, que

s'acabava d'adormir. Poca cosa hem pogut contemplar d'ella nosaltres a la misteriosa i blanquinosa claror de la lluna, i a la groguenca, descolorida i no gaire poetica, dels llums de gas, que s'anaven apagant com ulls somniosos que s'acluquen cançats de vetllar. Bé solen dir que qui sen va al llit tard no s lleva d'hora; més nosaltres ens llevàrem abans que l sol, i això fou la causa de que no vegessim de Lyó gaire més de lo que s pot veure a les fosques. Vegerem, no obstant, encara que un sol moment, el riu verdós i ample deixarse anar plana avall, segur de fer sa tasca, movent o ajudant a moure 40,000 telers de seda, que de lo que filen podrien fer un sudari cada any pera la ciutat entera.

A la vista del Rose i de Lyó, que s desvetlla a l'hora de l'alba, involuntariament ve a l'imaginació l'idea del cuc de seda, que fila i s'amortalla am sa mateixa fusada, a la tardor, pera sortir novella i somniadora crisalida en primavera.

En la plaça major, Bellecour, senzills i escaiguts jardins coronen una soperba estatua eqüestre de Lluís XIV. Corona la ciutat una grandiosa catedral de quatre torres, que s'està acabant, dedicada a sa patrona Nostra Senyora de Fourvières, en la montanya d'aqueix nom, a la qual està recolzada la ciutat, que

creix vora amunt i avall del Rose en l'extesa plana, prenent i regatejant el lloc als blats, a les vinyes i boscuries. De tant en tant s'ovira en aquell bosc de cases una iglesia que s'adreça i s'esforça en alçar el seu campanar per damunt les negres xemeneies de vapor, que també s'aixequen, qui pot més, cap als nuvols, que acosten a la terra am llurs glopades de fum. Quan la França torni a unir en una eixes dues forces que s preté separar, l'iglesia i la fàbrica, tornarà a esser lo que era en mellor temps.

El parc, *Tête-d'or*, que està a la banda de sol-ixent, seguint el Rose llarga estona, es ple d'alts i ombrivols arbres. Entre ells torregen gallarts abets, els cedres de nostres montanyes, que l'incuria espanyola deixa perdre en nostres Pireneus, que fa dos cents anys materialment n'anaven vestits.

La posició de Lyó es envejable: està a la mateixa porta de dues nacions, Suiça i Italia, tant aprop del Mediterrà com París de l'Atlantic, entremig de dos rius, un d'ells el major de la França, que li serveix de camí. A un costat té la mar, que espera sos productes, que escampa per les quatre parts del món, i per l'altre ls Alps alterosos, que li envien el tresor inestimable de ses aigües. El Rose, que ns havia guiat estona abans d'arribar a Lyó, fou

el camí que seguírem al sortir. Un riu sempre es bon company de viatge, i més si es, com aquest, planer, abundós, sossegat, entretingut i treballador al mateix temps. Aquí l Rose, que s'acosta a la gran sepultura del mar, es imatge de la Vellesa, calmosa i reposada; més amunt, quan s'acosta a son elevat i boirós breçol, es tot un altre, joguinós, entremaliat, esbogerrat, saltador; com als infants, li agrada moure brugit, remoure les pedres del fons, vinclar les canyes, esbrancar els arbres de la vora; i després, afadigat, ajeure-s a dormir en un estany, i allí recobrar les forces pera tornar als salts, corregudes, despenjaments i entremaliadures infantils. Els amples camps de vora l Rose tant aviat tenen la verdor clara del segol que va a espigar, com la vermella apagada de la trepadella, la més declarada o moradenca del fe o fenc, i a claps a claps l'encesa de les roselles, que per cert no abunden tant com en nostra terra, preferint, séns dubte, el país on floreixen ses germanes, les berretines, que començo d'anyorar.

Les flors grogues de la mengivola xicoira, humils com són i sense ofendre-s de que ningú se n'adongui, estan devotament girades de cara al sol, que puja per un cel serè i sense una boira, però polsós i terbol, com un riu en temps de pluja. Aixís en aqueixa mateixa hora

els ulls dels infants se descluquen pera mirar al cel, i el cor de la gent cristiana se desclou pera enviar al Senyor el tendre *A Déu m'encoman*, antiga i celestial primicia de les oracions del dia.

En Vallbonne sens presenta de sobte, i per la primera volta, la blanca aparició dels Alps, altivols, majestuosos i per meravella assoleiats. Com la calitja no ns els deixa percebre bé, la fantasia, que tot ho pinta a sa manera, acabant els quadros com bé li plau, i l'amor, amic de comparacions, mels fan semblar una altra montanya de Montserrat, vista de lluny, crescuda, agegantada i encaputxada amb un llençol de neu.

Els pobles francesos del departament de Ain, més veins d'aqueixes altes montanyes del Jura, van prenent fesomia suiça. El de Roussillon ocupa a l'esquerra del Rose una reduida i hermosa vall entre altes terres, cobertes de plançons i rebolleda de roure. En mig del poble hi ha les ruïnes d'un castell, que serveixen avui de pedestal a una bonica imatge de la Verge de les Gracies, que sembla demanar-ne al cel a favor dels paisans i dels viatgers. Abans d'arribar-hi hem trobat dos petits estanys, part d'amunt del poble un altre, aclofats tots tres en lo pregon de la vall, a l'ombra de les montanyes.

Aprop de Bellegarde (Ain) el paisatge augmenta en bellesa extraordinariament. El Rose negreja baix al fons de son negre llit, entre dues montanyes de verdor, trencades per roques espadades i ploroses, per córrecs que, com canals mitjanceres, envien al gran riu l'argentós caudal de serres més llunyanes, per prats on se veuen remintolar blanquinosos fils d'aigua, i per tot l'obra de l'home, la carretera, el conreu, la masia, el molí, la roda, adés inventada, transmisora de la força dels salts d'aigua, harmonisant-se am l'obra de Déu.

L'entrada de Suiça està defensada per un bonic castell de pedra picada, penjat en un rost de montanya, com l'ermita de Sant Jaume de Montserrat. Desde allí uns quants homes, a cops de pedra, poden aturar un exercit.

Part d'amunt la vall s'aixampla, fent-se enllà les montanyes a una i altra banda, com pera fer lloc al Leman, el rei dels llacs, i a la bella capital de Suiça, que ha nascut com una flor a la dolça regor de ses ónades.

Ginebra, 14 de Maig

La posició de Ginebra es encantadora i no se sembla a cap altra: indolentment recol-

zada al repeu de la montanya Salève, s'emmiralla en l'immens estany que en forma de mitja-lluna llueix a sos peus, com una hermosa obrera que, cançada de treballar, s'acaba d'asseure en aquella vora, sembrada de palaus, i cases de plaer, i blanques viles, d'on, com alats missatgers, li vénen, matí i tarde, airosos vaporets i veleres barques, gavines d'aquesta singular i reduida mar dels Alps. El Rose, cançat de reposar en l'ample llit del Leman, on s'ha despullat de la sorra i llim i de la fredor de les montanyes, com pera entretenir-la, torna a empendre la correguda costa avall, esmunyint-se llest entre sos peus de marbre.

En la cua de l'estany, on, ja entrant en la ciutat, s'estreny, camina, deixant tot seguit el caminar pel córrer, com pera tornar-se riu, hi ha dos hermosos ponts, el de Montblanc i de Vergues, i entre ells una illeta on verdegen pollancres, xiprers i quatre o cinc olms o tells centenaris, a l'ombra dels quals negreja una estatua de bronze den Rousseau. Aquella magnifica estatua, tant bellament situada, que tristes idees fa venir a la memoria de qui am cor cristià pensa en el passat i en l'esdevenidor d'aquell poble, en el cor del qual l'autor de l'*Emili* ha replantat el dubte que a mig segle XVIè hi sembrà Calvino! Més, com l'ar-

bre dóna l fruit segons l'empelt, avui amarguegen com fel les doctrines i males llevors que de Ginebra baixen a malejar, embolicar i dividir els pobles d'Europa. Ombra benefica i amorosa de Sant Francisco de Sales, encara t'he trobada en eixa infortunada ciutat, teatre de tes victoriès sobre l protestantisme, vessant la mèl de la paraula i el dolcissim nectar de tos escrits en alguna ànima pura i arreconada, ver lliri entre espines que resta del mistic planter que tu hi deixares. De la llibertat que hi regna, tant simpatica a la joventut incauta, sols ne daré una mostra, coneguda per cert, més encara no prou. Fa uns quants anys hi havia a Ginebra un nucle de catolics que feia nosa als protestants, i aquests determinaren desfer-sen. Entregaren llurs iglesies a la nova secta, els catolics vells, que són els protestants nous, i els catolics veritables, llençats de llurs propris temples per un govern despotic i tirà, en l'hora menys pensada se trobaren al carrer. No falta algun traidor (quan se tracta de diners mai falta un Judes) que tornés a vendre a Jesucrist i entregar sa iglesia santa a sos hipocrites i més crudels enemics. Els catolics han fet o comprat altres temples, segons llurs recursos, i els temples robats a la nova secta estan deserts. No vui deixar de notar, no perquè ho prenga per bon auguri, sinó per

esser agradable cullir una flor entre tantes espines, que la casa del carrer dels Canonges, ont habità Calvino, avui pertany a les Germanes de la Caritat, filles de Sant Vicens de Paul.

La ciutat es de bon aspecte; sos carrers estan ben empedrats, ses cases són espaioses i ben construides, encara que hi ha algun descuit, que no s toleraria a Barcelona, on tot se tolera. Bella es Ginebra; més l'estany Leman, que té a sos peus, m'agrada més encara.

De gustos, si no es veritat, com diuen nostres pagesos, que no hi ha res escrit, cada hu té l seu. Jo, francament, trobo més bonic que la soperba reina de Suiça el gran espill on s'emmiralla. Recant-me, no obstant, sortir-ne tant depressa, l'endemà, a les vuit del matí, ens embarquem en el vaporet *Helvetie*, cap al NE. de l'estany, que forma l fons d'eixa gran plana, que està penjada, com nostra bella Cerdanya, entre montanyes, que me la recorden cada punt, a pesar d'esser la plana més gran, la vall immensament més ampla i de dir-se les dues serralades que l'enclouen i sostenen el Jura i els Alps.

Oh Catalunya estimada! Com me perseguex ta hermosa imatge per tot arreu, i com les montanyes més altes d'Europa me fan pensar en les teves, i com les primeres belleses

de la creació me fan anyorar i estimar tes inestimables belleses! Oh Montserrat, Montjuic, Montseny i Canigó! Jo us veig passar, l'un darrera l'altre, davant mos ulls, que ploren d'anyorament, i vostre dolç record s'uneix a la calitja pera distreure-ns de l'enlluernadora vista del Jungfrau, vestit de glaç, i del Montblanc, coronat de neus eternes, que guaita per damunt de totes les serres veínes, com un pastor que vetlla son blanc remat que blanqueja entre la boira. Les rodes del vapor esquiven els cignes i tirons salvatges que s rabegen en l'estany, ensems que hi esborren l'imatge d'eixes grans montanyes, que desde l marc blavós del cel en elles se traspinta. Imitadora de les orenetes d'estany, alguna barca obre ses blanques ales en la ribera; i batent les amorosament al bés de l'aire gelat, vola i aleteja com una papellona als raigs del sol. Davant Rolle, bonic i reduït poble catolic on toquem, hi ha una agraciada illeta feta jardí i dominada per un monolit en forma de prisma, dedicat a Laharpe, promotor de l'independencia *vaudoise*.

Desembarquem a Lausanne, ciutat penjada sobre l'estany, mal asseguda en tres turons, als quals se puja per un camí de ferro-funicular, que treu la força d'un salt d'aigua. La joia de la ciutat es la Sèu, una de les mellors

de la Suiça, que té la forma d'una creu llatina. Fou fundada en l'any 1000. Reconstruida en el segle XII, fou consagrada pel papa Gregori X, en presencia de l'emperador Robert d'Habsburg, i fins a la calamitosa epoca de Calvino fou sede episcopal.

A Romont se veuen dues torres antigues i rodones com fetes al torn, prop d'una iglesia gotica. Les montanyes s'abaixen, i la catifa de verdor de la vall puja suaument a extendre-s sobre les comelles i turons, coberts d'abets d'un verd negrós, que contrasta amb el verd clar dels tells, verns i freixes. Les pomeres, pruneres i demés arbres fruiters estan en l'esplet de llur florida, com a Catalunya fa un mes. En els jardins dels *châteaux* i de les viles veig plantes i arbres desconeguts per mi, de flors blanques, vermelles i de mil colors. Els violers viuen en les torratges dels finestrals, o en petits vergers, vora la porta forana, am grans rosers carregats de roses. El lliri blau, que en la baixa Catalunya profanem amb el nom de *sord*, plantant-lo vora ls caminals del verger, i que tenim més ufanós i bonic en les altes ubagues pirenaiques, el veig ací en bonics testos com a flor exquisida, cuidat i regat per les blanques mans de les donzelles.

L'aucell que més abunda ací, després del pardal, que pel color de son vestit i per son

caracter i habits democratics sembla esser el vulgo dels aucells i estar per tot arreu, es el corb, més xic que ls dels Pireneus i més gros que la merla. Per totes bandes sel veu, ja bequejar en els gorets, com la cuereta, ja saltar en la teulada de les cabanyes, ja sortir d'entre ls arbres com una bola de sutja. De tant en tant, perdut per eixos boscos, se sent algun rossinyol, que, o n'hi ha menys o no canten tant ni tant bé com en les riberes d'Espanya. Ni a les flors ni als aucells els agrada pujar tant amunt.

La Naturalesa tot ho fa bé: a eixes montanyes els basta sa mateixa grandiositat; els basten llurs estanys, rius i escabellats saltants, llurs nuvols, que emberreten els cims; els verdosos i frescos prats que encatifen llurs fondalades, les neus eternes i el cel, que veuen somriure de més aprop, encara que no amb el somriure del cel d'Espanya. A una noble i hermosa matrona no li escauen les lentiqüeles ni ls petits joiells de l'argenteria: deixeu-la enjoiada am sa propria bellesa.

Fribourg i Berna han passat davant mos ulls com dues aparicions, sense gairebé deixar-se veure i molt menys contemplar, abrigada eixa amb una boira, borla del mantell de nuvols d'eixes serres. Quan n'eixim fa sol i plou, i he vist l'arc de Sant Martí, cama

ençà cama enllà, pontar el riu de vora la muralla, un de sos braços deixant-se veure sota l tren, baix al fons, com un riu de set colors que s'anava a unir al torrent d'aigües clares i argentines.

No he vist valls més verdoses i serres més vestides de bosc espès i atapait. L'abet es l'arbre dominant, qual tint negrós lliga amb aquest cel lleganyós i nuvol; el faig, de verd més clar, se comparteix amb ell aquella hermosa i humida terra. Desde ací comença a deixar-se sentir menys la llengua francesa, ofegada per l'alemanya, totalment nova pera mi: els noms mateixos de les estacions estan escrits en lletra gotica. En tota l'Alemanya central se veuen les carreteres incomparablement més cuidades que ls carrers de Barcelona i ombrejades per arbres fruiters, pomeres, pereres i cirerers, que si estan cançats de sostenir sa dolça càrrega, la deixen caure, prodics, als peus del viatger, convidant-lo a seure a sa benefica ombra. La fruita que cau en el camí es de qui l'aplega; més està prohibit ferne caure. El tipo alemany se manifesta am tota sa puresa, d'alta estatura, de front quadrat i testa ampla, gros, serio i solemnialment grave, de cabell ros tirant a roig. Alguns homes de poble porten anell a les orelles, com els gabaigs o fills de l'Aude que vènen i adoben

peroles a Catalunya. Les terres són plantades de blat i d'arbres i mellor conreades que a França; els camps són estrets i llarcs, tal vegada pera no haver de girar tant sovint el parell de bous al llaurar-los.

Aqueixa nit hem passat el Schwarz-Wald o Selva Negra, ont hi ha un gran monument a Germania, en un punt en que derrotà l'exercit romà. Me diuen que a Heidelberg, poble veí de pocs habitants, estan tant ben avinguts catolics i protestants, que s parteixen l'unic temple que tenen, servint la nau pera l culte protestant i la part del chor pera ls catolics, que estan en minoria.

Maguncia, 15 de Maig

Hi arribem a les vuit del matí, atravessant el Rhin per un ample, fort i soperb pont de ferro. Sen veu un altre més avall, tant grandiós com aquest, i es el primer en que he vist donar al metall formes arquitectoniques. Part d'amunt n'hi ha un altre de barques arrenglerades, que se surten de filera respectuosament quan convé obrir pas a una barca més grossa o a un vapor.

Maguncia es fortalesa de primer ordre; més nosaltres, cristians i homes de pau, acon-

tentant-nos de mirar les fortificacions per fòra, hem entrat a la ciutat, desitjosos de veure, si altre no, una iglesia per dins. De bona arribada hem ensopegat la de Sant Cristofol, on deien missa, cantant dolçament els devots, en llengua pera mi completament desconeguda, més que no deixava de parlar a mon esperit. La religió té un llenguatge universal, senzillissim, que s fa entendre de tot-hom qui vol, i que, per cert, es el més dolç, més pur, més espiritual i celestial de tots els llenguatges. Després de la missa, el sacerdot ha dit les tres *Ave-maries*, la *Salve* i l'oració que acaba de manar el Papa.

L'iglesia es gotica i ben proporcionada. En un altaret, a la dreta, se venera un Sant Crist antiquissim, del qual conten que una vegada un heretge li trencà les cames, i al mateix temps an ell li queia l cap, tallat per una mà invisible. La santa imatge té un gran senyal als genolls.

La Sèu es del segle xè, tant bella en sí mateixa com en els petits monuments, altars i, sobre tot, sepulcres d'arquebisbes que conté.

Entre ls monuments de la ciutat són notables l'estatua de Gutenberg, en la plaça del mateix nom, i, entre les curiositats, la casa on nasqué i la casa on fou estampada la primera *Biblia*.

Rhin avall, 15 de Maig

Prenem passatge en el vapor *Humboldt*, d'uns 80 metres d'eslora i 9 de mànega; i encara estavem despedint-nos de Maguncia, que vèiem fugir am sa corona de campanars i castells, que ja ns escometen per l'altre costat del barco hermoses illes plenes d'arbres i de verdor. Són les primeres de les 49 illes que clapegen de verd el Rhin blavós, desde Maguncia fins a Colonia. Eixes van mal afilerades, en mig del riu l'una aprop de l'altra, com naus que en alta mar naveguen de conserva. Desde la darrera d'aqueix hermosissim arxipelac fluviatil, el primer que he vist en ma ja llarga vida, n'oviro un altre part d'avall, les illes del qual estan més aferrades a una i altra vora del riu, com apartant-se pera deixar als marxants i viatgers la via espaiosa i lliure. Sota l mantell de verdor de quiscuna blanqueja alguna cabanya, niu d'alguna humil familia de pescadors o pastors que allí yeuran passar les hores de la vida cap a l'eternitat, com les onades del riu cap a la mar. Quin greu me sap l'haver de passar tant depressa davant d'elles, davant d'eixos pobles riallers, davant d'eixes torres, castells i temples, sense temps ni ocasió de preguntar llurs histories i

llegendes, ni devegades llurs noms! Desfilen tant llestament a una banda i altra de riu com els cotxes en una carretera concorreguda i les persones en un carrer centric d'una gran ciutat; i quan un se n'adona ja han passat, i quan un s'ha enterat de llur nom, ja llur fesomia està esborrada per una altra fesomia que també ns interessa. Amb el riu d'aigües alpines per damunt, quals onades rossolem, veiem passar un veritable riu de belleses de l'ordre de la Naturalesa i de l'ordre de l'Art. Els pobles se toquen amb els pobles, els palaus estalonen els castells, els castells les iglesies gotiques i bisantines; i entre uns i altres extenen llurs varies i hermoses empaliades, les molses roqueres i les vinyes, els prats i les boscuries, per on les fonts i abundosos torrents deixen anar llurs bellugoses cintes, llurs escumosos dolls d'escabellades cascates, que, blanquinosos com entremaliats cabrits, baixen, tot saltant, a barrejar-se amb el riu

En les comellades d'Elville, que no s triguen a veure, comencen a verdejar els ceps, d'on raja per la tardor el vi del Rhin, tant saborós pera ls paladars alemanys.

A Geisenheim, davant l'ultim estol d'illes que hi ha en el riu, veiem un palau: sembla, per fòra, un pilot de ruïnes, extranya petjada de les moltes que ns diuen per ont han pas-

sat els barbres moderns, més que, per dins, està habilitat, com ho diuen prou els rossos capets que surten, entre les flors, a les finestres.

Bingen està situat a la boca del Nahe, i es un dels primers ports del Rhin; té en lo alt un hermós palau amb una soperba torre gotica. Davant per davant, al cim d'una vistosa serra, a l'altra banda del riu, s'aixeca la gegantina estatua de la Germania, que domina, imperiosa, els boscos de faigs i abets, com els turons i montanyes d'aquella encontrada, deixant en l'esperit del viatger una impressió inesborrable.

Darrera aquella serralada, a Zanberhohle, veiem un col·legi d'aixerits estudiants, de pocs anys, en excursió. Van am grossos bastons de montanya; i mentres l'un devalla a un córrec a cullir una planta rara, que ha ovirat desde l camí, l'altre s'enfila rost amunt, amb el martellet de geoleg, esbocinant i fent malver les pedres, i unes i altres van a parar a llurs motxilles, del color de l'herba, que, am quelcom pera donar a moldre a les dents, duen a l'esquena. Els més enneulits i de poques forces, puix no tots són grans i grossos, ni es or tot lo que llu a Alemanya, munten cavalls petits, que caminen com unes daines.

Part d'avall, en un béc de la mateixa serra,

s'aixequen les ruïnes d'un gran convent-castell de templaris. Davant d'ell, part d'allà del riu, s'alça un altre castell, que deixa penjar ses enormes teieres sobre l'aigua.

En una reconada del Rhin se veu aparèixer, de sobte, Pfals (palau), aixecat sobre un escull en mig de la corrent: està voltat de troneres de fusta i coronat de torretes, amb una de més grossa al cim. No hi ha més que una porta, i encara, pera arribar-hi, se necessita escala.

Més avall, quan les aigües estan més baixes que enguany, se deixen veure unes roques, anomenades *Les set verges*, que l déu del riu convertí en pedres, en castic de llurs desdenys. Petrificada com elles, i sempre visible, no triga a mostrar-sens, recolzada en la serra, la gegantesa Lurley o Loreley, la visió estimada dels poetes alemanys.

Prop de Coblenz hi ha un pont de ferro enorme, que atravessa l riu am dues gambades. A cada cap de pont hi ha una airosa torre gotica, de maó, am quatre petites troneres. No triguem a trobar-ne una altra de tres arcades i quatre torres, que ns fa oblidar el primer, formant part de la fortificació de la ciutat. Aquestes torres són verament soperbes. A la dreta n'hi ha una altra, més doble i formidable encara, ocupant, com una sentinella, el

cap espadat d'una serra, davant la Mosela, riu que banya un altre bocí de muralla de Coblenz.

Riu avall, com nosaltres, si bé que am més calma, van alguns rais de set o vuit trams, de reïnosos pins de Suiça. Un n'hem vist ara tot just, verament monstruós: no he comptat sos trams, més m'ha semblat una trentena de vegades superior als més grossos que baixen pel nostre Segre. Tenia vuit remers, quatre davant i quatre darrera, movent quiscun son enorme rem, fet d'un pi mitjancer, tal com surt de la tallada, escalabornats sos dos caps, l'un pera posar-hi les mans, i l'altre en forma de paleta pera pendre aigua. En mig s'aixequen quatre o cinc barraques de posts pera la tripulació, a la que no mancava pilot. Aquesta extranya embarcació no tenia arbre mestre, ni pals, ni *stais*, ni veles, ni tant sols un dit de murada pera guardar-la de les ones; més no hi faltava la creu, encara que era senzillament feta de dos troncs encreuats i lligats amb una badia de ridorta. Dolça creiença! Ben segur, a l'ombra de la creu aquells homes senzills s'adormen cada nit am menys temor sobre l mobil i perillosissim llit de les aigües.

De barques i barquetes, de vapors i vaporets ne passen i repassen, amunt i avall, en creu i a recreu, carregats de mercaderies i de

gent, i això que no tot, ni la meitat, passa pel riu, puix a cada vora, a ran d'aigua, hi ha un camí de ferro, ont els trens sovintegen i passen xiulant com serps escalfades pel sol. Cap camí, que jo conegui, du tanta gent; cap dèu de vida ne dóna tanta a una nació.

A Andernac se veuen, en un petit clap de cases, cinc campanars romanics, alguns d'ells de primera epoca. Enfront, Leutesdorf ensenya sa antiga i hermosa iglesia gotica; i entre ella i el riu nos surten a l'encontre un gran Sant Crist, a peu pla, am les imatges de Sant Joan i la Verge als costats, de figura quasibé al natural. Aquestes santes imatges, respectades en un regne protestant, en nostra terra no podrien estar a peu pla: haurien de pujar-sen a un alt pedestal i voltar-se de reixa doble pera que una mala ànima, per odi o entreteniment, no ls fes malver. ¡Com mereixem els meridionals que aquesta gent del Nord ens pugi a sobre, ens domini, com en temps d'Atila, ja que no hem sigut fidels a la missió que ha assenyalat a les nacions neo-llatines la Providencia!

Entre altres innombrables iglesies, capelles i oratoris gotics i de tots estils, es digne d'esment Sant Apolinar, temple ogival de quatre torres, enfilat al cim d'una montanyeta, com pera vetllar tota aquesta vall. Un ar-

quebisbe de Colonia feia transportar a sa capital les reliquies de Sant Apolinar, bisbe de Ràvena, i dels tres Reis Magos, quan una força misteriosa aturà en el Rhin la barca portadora del gran tresor, no deixant-la moure fins a tant que fou ofert an aquesta capella l cap del Sant Bisbe, que li donà l nom.

Nonnenwerh es una illa espaiosa, ont hi ha un convent deshabitat desde 1802, que, com un niu sense aucells, plora i s'anyora solitari entre ombrivols arbres.

A la dreta del riu s'aixeca una gran montanya, coronada de l'imponent i antiquissim castell de Drachenfelds (Roca del Drac), que hi matà Siegfried, l'heroe dels Nibelungs.

Colonia, 15 de Maig

Llarga estona abans d'arribar a Colonia, a pesar de la pluja menuda que ns en ve, desde l pont del vapor he estat mirant i contemplant aquelles dues meravelloses agulles que la primera Sèu del món envia an aquest cel nuvol i emplujat. Domina tota la ciutat i les terres del voltant, per estar en sa part més alterosa i sobre tot per esser d'estatura verament colossal. Les cases i palaus més altivols, els temples i campanars més enlairats, li arriben, am

prou feines, a la cintúra. Comparada am les Catedrals que conec, que no són pas gaires, es com el cedre entre pins, com el Montblanc entre les montanyes. Les linies que pugen de les socalades a combinar-se dalt en agraciats lobuls, trifolis, fulles, flors i espigues, són innombrables, com els troncs d'un bosc d'abets dels que s veuen negrejar en aquestes serres, amb els quals semblen tenir algun parentiu aquelles altes i primes pilastres i aquelles airoses cresteries que s dibuixen en els nuvols. Els dos campanars, no obstant de semblar baixos a qui mira la Sèu d'aprop, s'aixequen a l'altura de 159 metres; es dir, que són les agulles més altes del món. Set cents anys han calgut pera acabar aquesta meravella de l'art gotic, que m dol no poder contemplar, si no uns quants dies, al menys unes quantes hores.

La primera pedra fou posada en 1248, i la darrera en 1880, en presencia de l'emperador d'Alemanya.

Entrí a la caiguda del dia, i, no obstant d'esser feiner, un gairebé innombrable estol de fidels estava davant l'altar major, on lluïa, entre ciris encesos, una bonica imatge de la Verge Maria. Després de resar el sant rosari, sis escolans, vestits am cota vermella i garnatxa blanca, entonaren un himne religiós,

devotament agenollats en la mateixa tarima. La tonada era calmosa i solemnial, com el vol de l'aliga, i les posades o versos d'aquell salm rodolaven per aquelles voltes plenes de bellesa artistica, d'aromes d'incens i oracions, d'ombra i de misteri. La Verge celestial semblava que somreia a son diví Fill, assegut amorosament en sos braços, i el bon Jesuset semblava guaitar compassiu aquell poble devot, obrint sa blanca mà de nin pera beneir-lo.

Com un home afamat a qui arrenquen sobtadament d'una taula ben proveïda, quan tot just s'hi acaba d'asseure, he tingut de sortir d'aquella admirable basilica, séns haver pogut donar-hi més que una lleugera ullada. No hi he estat més que un quart d'hora, i encara, pera no destorbar els devots, no he gosat badar i curiosejar per allí, estimant més aixecar, am la seva fervorosa, ma pobre i curtissima oració.

Altres iglesies notables té Colonia, gotiques, com gairebé totes les d'aquella regió, en que sembla haver vingut a florir aquest mistic estil, de tots els arquitectonics el que puja més dret de la terra al cel, el que ajuda més a aixecar la volada de l'ànima a Déu; més l'extraordinaria bellesa i sobirana grandor de la Sèu les ofega totes.

En l'estació de Colonia he vist, per dar-

rera vegada a Alemanya, germanes de Caritat, humils i modestes i retirades en un recó de la sala d'espera, que aquí es la fonda, ont els plats i els enormes vasos de cervesa s buiden de bell aire. Semblaven talment dues violetes amagades dins un romaguerar.

Berlin, 16 de Maig

Pera qui no ha sortit de les assoleiades terres del mig-dia d'Europa, tot fa novetat a l'entrar en Alemanya: el cel, que no s deixa veure gaire, i encara a travers d'una glaça cendrosa i tot sovint plovent; la terra, més verda i més humida, però coberta de plantes i arbredes, encara que aquelles sense flors i aquestes sense gaires fruits. Tot al revés ho diriem dels homes, si les flors són el simbol de la bellesa i els fruits el simbol de les obres; més, suposat que valguin tant els uns com els altres, els del nord com els del mig-dia, ells saben aprofitar més que nosaltres els dons de la Naturalesa amb una constancia digna d'imitació. Les idees de religió, de ciencia, de llibertat i de patria s'arrelen en llurs cervells i hi creixen com arbres en bona terra, i ha d'esser molt dolenta la planta que regada i aconduida un mes, un any i una vida entera no dongui l

seu fruit. Per altra part, no s'evaporen en interminables discursos, com algunes niçagues del mig-dia, que semblen estudiar i apendre, no pera fer, sinó pera esbravar-se en enraonades sense fi, ni terme, ni profit: vent de boca, que solament serveix pera estufar la cua de pavo de la vanitat personal.

Berlin, 17 de Maig

Vinc de celebrar la missa en Santa Edwigis, iglesia edificada pel rei Frederic.

Mentres estava en l'altar se resava altra missa en l'altar major; les noies de dos o tres col·legis catolics la oïen davant dels fidels, posades en semicercle entre ells i l'altar, sota la barana del presbiteri. Un xic més tard hi van els col·legis de nois, i ouen també missa, cantant dolçament al sò de l'orga. Quin efecte m fan a mi aquestes veus angeliques cantant, en lo més august dels sacrificis, les alabances del Senyor! Me sembla la veu de l'innocencia que, plorant, demana perdó pel món culpable; i ací, que l catolicisme està pres i lligat sota l feixuc jou de l'heretgia, sos plors i gemecs me recordaven els sospirs de l'harpa d'Israel, plorant dessota ls saules de Babilonia.

Poques vegades la fe ha parlat am tant imperi en mon cor naturalment creient. Podent am prou feines aturar les llagrimes, he acabat la missa i me n'he anat a donar gràcies, resant i plorant i regalant-me darrera l'altar major. Oh fe! Oh dolça fe catolica! Que són de plànyer els que no t comprenen! Que sords són els que no volen escoltar el teu llenguatge celestial! Que cegos els que no volen veure tes obres!

Berlin, 18 de Maig

No hi ha pas a Alemanya les conversions al catolicisme que hi ha a Inglaterra, encara que no deixen d'haver-n'hi sovint, puix solament a Berlin sen compten 200 anyals; més els catolics guanyen cada dia en consideració a vista de la fredor del protestantisme, que avui no es més que la religió de la raó, o mellor diriem de l'indiferencia. Es per això que l'emperadriu d'Alemanya, de qui ls protestants tenen les mateixes sospites respecte a religió que de la reina Victoria, té sempre ls criats i servei catolics.

Quin contrast fan les iglesies catoliques, petites, humils i pobres, am' les protestants, grandioses, artistiques, riques i voltades de

jardí! Més, en cambi, en aquelles hi ha l Santissim Sagrament en un sagrari de fusta, sense daurar, moltes vegades; i al seu entorn hi ha fidels que combreguen i que canten ses alabances, mentres la capella protestant està deserta i tancada, no podent-se dir d'ella: *Ubi fuerit corpus illic congregabuntur et aquilæ.* No hi entra un protestant en tota la setmana, ni les obren solament, a no esser pera cuidarles, desde l diumenge al vespre fins al diumenge següent al matí. El cardenal Manning diu que les iglesies protestants són boniques per fòra i senzilles per dins, perquè ls protestants estan sis dies de la setmana veient-les per fòra i no més una estona al diumenge per dintre, i per una estona no s'ho val pas gaire fer grans gastos.

No es pas protestant el primer i més magnific monument de Berlin: aquest es la Sinagoga. La fatxada es de maons, com molts i molt notables edificis d'ací, dominada per una mitja-taronja de 48 metres d'altura. Per dintre, les formes recorden l'estil bisantí, i l'ornamentació es arabesca. Abans d'aixecar aquest imponent edifici, els arquitectes passaren tres anys a Espanya estudiant l'Alhambra, l'Alcaçar de Sevilla i els pocs monuments que ens resten de la dominació dels moros. Al capd'amunt del temple, corresponent al nostre

altar major, hi ha un templet, qual part superior es d'alabastre, sostingut per dotze columnes de marbre de Carrara. Allí, sota les taules de la Llei se guarden, enrotllats en un bastó pulit, alguns exemplars de l'Antic Testament, verament notables: n'hi ha algun que té 500 anys. Darrera d'això, a cinc metres d'alçada, hi ha una galeria on caben 80 cantors. Dintre la paret, tancada amb una reixa, hi ha una gran orga, disposada de manera que no pot esser vista, i apar que se senti fòra de la Sinagoga. Té aquesta sients pera 6,000 persones, té 4,600 llums de gas, 2,000 d'aquests en el sostre, repartint la llum en forma de focos zenitals. Els bécs de gas s'encenen per medi d'una corrent electrica, tots d'un plegat. Les finestres tenen doble vidriera; l'exterior, de vidres blancs, té per objecte guardar el temple dels forts cambis atmosferics d'aquest país, i l'interior representa en sos vidres assumptes de l'Antic Testament, que fan ressaltar les llums que tenen darrera.

El cost de la Sinagoga es d'un milió i mig de duros, i això que ls jueus a Berlin no són més que 60,000, classificats de la manera següent pel mateix porter de l'hermós edifici: 20,000 se diuen moderats, que són els que l'han construit, estant entre ells les primeres bosses de la ciutat; 10,000 ortodoxes; 30,000

d'idees racionalistes, que no segueixen ni practiquen la llei de Moisès.

Dèu mil catolics que hi ha a Berlin, sensible es haver-ho de dir, no han pas fet un monument religiós que pugui comparar-se am la Sinagoga; però val més que quatre parets ben adornades l'obra pausada i dificil de la reconquista que fan de pam a pam, a copia de virtut i bon exemple, parlant en les Corts i escrivint en els periodics, pregant, treballant i combatent com verdaders soldats de Jesucrist. Oh si ls catolics de Mig-dia, en lloc de perdre la polvora i el temps en fer-nos la guerra (guerra fatal!) uns als altres, ajudessim als catolics del Nord, combatent seria i noblement com ells, quiscun en son terreno, no solament els donariem consol, sinó que ls donariem també ajuda. Ara sols servim pera donar-los escandol, pera omplir de goig el cor als enemics de l'Iglesia, i de pena amarguissima l cor de nostre Santissim Pare Lleó XIII.

Berlin, 19 de Maig

En un país on no s'esperen impressions religioses, aquestes, per petites que siguin, fan més efecte. Avui, rodant tot sol i desfeinadament per la ciutat, m'he parat a mirar

una imatge daurada de l'arcangel Sant Rafel sobre una botiga de medecines: la farmacia de Sant Rafel. Veus-aquí un bonic nom i un bonic i celestial patrocini pera una botiga d'apotecari. Sobre una font de carrer he vist també un senzill relleu representant al bon Jesús conversant am la Samaritana vora l pou de Jacob. Què valen tots els noms mitologics de fonts, la *Castaglia,* la *Fons Blandusiæ*, al costat d'aquesta sempre nova i hermosa idea biblica?

Cito això com excepcions de la regla, puix l'espiritualisme no avança ni un pas de tortuga a Berlin: tot al contrari, la marejada del materialisme va pujant fins a tapar els ulls i la raó; i si això ls ha vingut de França, no hi ha pas dinamita que pugui fer-los més mal, ni ametralladora que puga vèncer més aviat i millor.

Aquesta arma, que ferí, no fa gaire, el cor de la França més que la llança dels hulans, Déu vulgui que no corsequi un dia son enemic més terrible, com va corsecant i consumint a son veí formidable del Nord. Aquests pobles, quan s'entreguen a un sentiment o a una idea, sia pel mal, sia pel bé, s'hi entreguen per complert. Quan pugen, pugen de debò; quan cauen, cauen de soca a arrel, com un arbre que té l cor podrit.

Berlin, 20 de Maig

Santa Edwigis es l'iglesia catolica més important de Berlin, pobre imitació del Panteó de Roma. Dintre hi ha 24 columnes, que adossades a la paret li ajuden a sostenir l'espaiosa i blanca mitja-taronja. L'altar major està dedicat al bon Jesús Crucificat; el de l'esquerra a la Santa Patrona del temple, que, pintada en els vidres de colors del finestral, té als peus aquests versos:

Edwigis inclita
nos serves a ruina
nosque frui facias gratia divina.

L'altar de mà dreta està consagrat a l'Immaculada Concepció; i, encara que senzill i pobre, com lo restant del temple, no deixa de esser agradable, i, sobre tot, de fer devoció. Cada dia de Maig s'hi fan tres funcions de mes de Maria per tres distintes nacions, a hores diferentes: a les tres de la tarde pera ls francesos, a les set pera ls alemanys, i no sé a quina hora del matí pera ls inglesos.

La funció es senzilla per demés. El sacerdot, am capa pluvial, acompanyat del turiferari i dels escolans, am cota vermella i garnatxa, exposa l Santissim Sagrament, cantant

el poble en massa, acompanyat de l'orga, el *Tantum ergo*, en llenguatge vulgar, amb una tonada que participa d'ell i del llatí. Segueix el cant solemne de la lletania, cantant-se, en llatí solament, l'*Oremus* de reserva i el versicle. S'acaba amb un entusiasta cantic a la Verge, que jo no comprenc, i am la benedicció am la Custodia. L'imatge de la Verge se retira molt a la del Roser; té son Fillet amb el braç esquerre, i am la mà dreta un petit ceptre. Té, darrera i als costats, una muralla de verdor que baixa, com els bécs d'un mantell immens, fins als costats de la tarima, acabant am dos pinatells, am dos testos, com els rosers, sabines, boixos, llorers, hortensies i altres plantes i flors, humils i belles cortesanes de la Reina de Maig.

Berlin, 22 de Maig

La manera d'afavorir els pobres es original i extraordinariament pràctica. Existeix una Societat dedicada an això; els associats donen un tant al mes, i cuida per ells de distribuir les almoines i, sobre tot, d'examinar les veritables necessitats. Els contribuients posen una placa de porcelana a l'entrada de llur casa que diu: *Individu de l'associació contra la mendicitat.* Al pobre que truca a la porta li mostren

la placa. Si es verament pobre sap on té de demanar almoina, i si es dels que especulen am la caritat, robant les almoines als pobres de debò, no hi gosa tornar més, per por de que sa necessitat s'esbrini més de lo que li convindria.

Excepció feta d'uns quants homes dels ultims oficis de la Societat, tot-hom va vestit d'una manera, distingint-se les classes sols amb el millor o pitjor vestit i calçat; de manera que s veuen carreters i escombriaires am levita i berret de copa, que Déu perdô al seu primer amo. Preferim l'humil gec de vellut o de panyo de nostres pagesos i obrers, i fins la brusa blava dels treballadors de nostres fàbriques.

Els militars van, generalment, vestits de blau de varis tons, de vermell i groc; l'alta gorra que cobreix llurs amples caps no deixa d'escaure a llurs altes estatues, com a una gallarda columna un airós capitell. Duen l'espasa sota la levita, deixant sortir fòra solament el puny. Se saluden am molta calma i respecte i gairebé aturant se. Fan sentinella amb el fusell al coll, i sempre sel col·loquen més comodament, fent que l'angol obtús que forma el canó am la culata s'encaixi a l'espatlla, al revés de nostres soldats, que l'han de sostenir am continua pena.

Els soldats duen calces blanques, i això que estem en primavera, mentres a Espanya al fort de l'estiu les duen de pana. El feixuguissim *poncho* que duien no fa pas tant temps, amb el qual feren la guerra d'Africa, *mutatis mutandis*, es el capot dels soldats russos. Que ni en tant petites coses tinguin els espanyols el dò d'encert!

En les iglesies es on devegades un se pot fer l'il·lusió de que no ha cambiat de país, i això respon al caracter universal de nostra divina religió, que en totes bandes i en tots els temps es la mateixa, perquè es immutable. Una circumstancia m fa novetat en la cerimonia del baptisme, i es que l sagristà es qui tira l'aigua al cap de la criatura, mentres el sacerdot diu les paraules de rubrica i l'aixuga. Els escolans porten cota blava sota una airosa garnatxa, en els dies de festa. Els dies feiners, sobre l roquet duen una valona, també blava, a la qual estan cusides, ratllant-lo de dalt a baix, unes quantes trenes de cordó vermell, que tenen al cap-d'avall una borla de sarrell del mateix color. Ajuden la missa amb les dues mans plegades devotament. Ells, com la demés gent, fan les reverencies molt pausades, tenint un moment el genoll en terra.

Els nois van a l'estudi i les noies a la costura amb una motxilla plena de llibres, i tal

vegada quelcom més, a l'espatlla, com petits soldats de l'exèrcit de Minerva. Tenen alguns jòcs diferents dels nostres, més el de la corda sembla un dels predilectes, i allí té més raó d'esser, pera poder amb ell fer-se passar el fred. Dóna gust veure-ls córrer, i veure bellugar-se en els jardins llurs testes boniques i rosses. Llastima gran que, recordant-se de qui són fills, tot sovint armant-se de bastons, canyes i manecs d'escombra, si altre no, s'afileren pera jugar a soldats! Què fan els infants? Lo que veuen fer als grans. Quan són més avançats, pera no sortir del ram d'estudiants, no passen tot el temps fullejant llibres; alguns, més que l llibre, saben manejar l'espasí, i, per un tres i no res, se desafien els d'una Societat amb els de l'altra, i s ratllen les cares, deixant-la devegades com un camp quan n'ha passat la rella. Això no, no n'hi mor cap, puix se cobreixen desde ls ulls a la boca amb una careta de fil-ferro. El distintiu dels associats es una gorreta de guardia-civil al cim del cap, tant petita que ls cuida caure, quiscuna amb el color de la Societat respectiva.

Les finestres dels pisos i botigues no tenen porticons, tancant-se solament am vidrieres, lo que es signe evident de no abundar-hi ls lladres. Per si algun n'hi hagués, en els punts

centrics de la ciutat en que la gent s'atura, bada i fa collotges, hi ha uns retols amb aquestes paraules: *Teniu-vos compte*, o *Guardeu-vos dels lladres*.

Als goços els posen un mos que no ls atura de menjar, més sí de mossegar. Aquests animals ajuden a tirar els carretons pels plans i llisos carrers de la ciutat, al costat de l'home que fa de timoner o guia tant solament.

De Berlin a Russia, 23 de Maig

Laskowittz. — El país es sorrenc i pobre de vegetació. De tant en tant un troç de segol o ordi migrat anima l'ingrata monotonia del paisatge, i un bosquet de pinatells el fa pujar de color. Se veuen grans colles d'homes i dònes herbejant pels camps: aquestes van amb mocador blanc al cap i corbata vermellenca. Molts rascles i arades van sobre rodes menades per tres cavalls, i a voltes, a més del llaurador o rasclador, hi ha un vailet que, muntat en un dels cavalls, els guia i fa girar a dreta o esquerra.

Pel pont de Dischau, que es el major d'Alemanya, atravessem el riu Weichsel, planer, ample i majestuós. Alguns camps són plantats de raps florits, planta petita que trau, després de la flor, tavelles, com els fasols, i en fan oli

bo pera l'amaniment, a falta del d'olives. Sa flor es groga com la de ginesta i l'argelaga, i, com estan atapaïdes i planeres, els camps semblen d'or, com el de l'escut de Catalunya.

Com en la Manxa, roda i braceja en algun cap de carena l devanell colossal d'algun molí de vent.

Vers Marienbourg, sobre moltes masies, en una punta de teulat, hi ha un cercle de ferro acistellat pera que les cigonyes hi facin niu. En els pobles de Suiça fan lo mateix, i diu que un niu de cigonyes assenyala pau en una casa. Elles, respectades i estimades, bequetegen tranquil·lament per aquests camps, sense esperverar-se dels treballadors ni dels remats d'ovelles que hi pasturen.

Passat Elbuig, se troba a mà dreta un ample estany o maresma, aon, entre joncs i canyes de boga, s'oviren blancs anecs bosquetans i alguna barca de pescador que, blanca també i am les ales exteses, sembla un cigne que neda i se rabeja. Desde ls humils tossalets que dominen la campanya, alguna creu am la santa imatge de Jesucrist sembla beneirla, i més d'una capelleta de padró guarda ls caminals solitaris. No són, doncs, tots jueus i protestants, encara que hi abunden, els habitants d'aquest país.

Braunsberg es ciutat mitjancera, tota feta

de maó, desde l'estació al magnific campanar bisantí que domina totes les cases i els pocs temples que s'hi veuen. S'assembla als cloquers quadrats i monumentals que s construïen l'any 1000. Desde aquí s'ovira l Baltic allà d'allà, com deixant fondre sa calitjosa blavor am la cendrosa del cel.

Un xic més enllà, el camí de ferro voreja una estona la mar, que es de poca fondaria. Més enllanet s'ovira una llengua de terra, plena d'arbres, que s'aprima desde Dantzig a Pillau, fins a semblar un fil, que de tant prim se trenca i s perd de vista en alguns punts, com pera donar pas lliure a les naus. En un cap d'aqueix fil de terra suranta, com altra Cadiz en mig de les ones, blanqueja la població de Khalberg. En l'immensa badia a que ha donat nom voleien algunes barques pescadores, i més lluny se veu balancejar algun vaixell de tres pals, fent cara an aquelles aigües revoltoses. A dreta i esquerra pasturen pacificament remades de bous blancs clapats de negre, o negres clapats de blanc. Sobre ls sorrals immensos d'aquesta marina s'extenen negroses formacions d'hulla, algunes aprofitades com a combustible, altres conreades com els camps. En els veinatges de Lugwinchsthor, negroses i interminables pinedes segueixen la via llargues estones.

Kœnisberg es la darrera ciutat de Russia per aquest cantó. Plaça forta i centre d'un gran comerç, està assentada vora la mar en la boca del riu Cregel. Son nom vol dir montanya del rei. Es patria del critic hebreu Herder i del filosop Kant, que vivia no gaire lluny d'aquí i es enterrat en la catedral, que està dins una illa del riu Cregel. Al centre de la vila s veu un gros castell, coronat d'una torre gotica. En sa capella s coronà, en 1861, l'emperador Guillem.

La major part de les cases són de fusta, molt baixes dels dos costats; si tenen primer pis, les finestres donen sobre la teulada en forma de claraboia. Moltes teulades són de palla, ennegrida per les pluges i l'humitat.

Els fossars d'aquests pobles són petites illes de verdor en mig dels camps. Els difunts dormen dins sepulcres coberts d'herba en flor, sagellats amb el sagrat signe de la Creu; a quiscun li fa ombra un saule, un roure o un desmai plorós, que es l'arbre més amic de les tombes. La paret del cementiri no es més que un marge aglebat, de quatre o cinc pams d'alçada. Allí, sense sortir de llurs camps, van a fer l'ultim sòn en l'hivern de la vida ls senzills habitants d'aqueixes pobres cabanyes, voltades moltes d'elles d'arbres fruiters, avui en tota llur florida. Si ls habitants fossin cato-

lics no m desagradaria viure i morir en tant hermós país.

Russia, 24 de Maig

Eydkuhnen es la darrera estació d'Alemanya; Wirballen la primera de Russia. Aquí tot cambia de fesomia, el país i la gent, i tant de sobte que costa de donar-sen compte. De Catalunya a França, de França a Suiça i a Prussia hi ha una gradació: els cambis són suaus, les diferencies de que s'adona l viatger no són grans; més a l'entrar a Russia un se troba a la porta d'un altre món.

Les altes gorres alemanyes fan lloc a les russes, negres i peludes, adornades amb una placa de llautó amb una aliga de dos caps. Els soldats, a semblança dels ajudants dels nostres generals, duen cordons vermells entortolligats del coll al braç dret; en lloc de levita senzilla duen un gros abrigall, llarc pera gaban i curt pera habit, i unes grosses bòtes, calçat molt important en clima tant humid. Els paisans van vestits amb un gaban de color de sac i que participa de sa forma, llarc, ulà i no gaire nèt, i generalment folrats de pell. Cobreixen llur cap amb un berret de pèl negre i gros, semblant al capell dels pagesos mallorquins.

En mig de la sala de la duana hi ha una tauleta, i desde allí, tot examinant els passaports, un empleat del govern crida d'un a un els que han d'esser registrats. Fan aquesta operació uns homes vestits amb una, diem-li levita, am faldons arrugats com faldilles, sota un davantal blanc penjat al coll i cordat a la cintura. Regiren de dalt a baix les maletes i bauls, mostrant-se rigorosos am les estampes, que esqueixen i inutilisen sense pietat, ni més ni menys que ls cartutxos de dinamita. Llastima que aquesta hi entra més que aquelles a despertar am ses desastroses explossions aquell poble adormit en el cisma.

En un cantó de sala, lo mateix he vist en totes les estacions, hi ha una hermosa imatge de Jesucrist, en un quadret d'un pam i mig de llarc, pintada en fusta i am fons d'or, a l'estil bisantí, vers la qual se giren, traient-se la gorra, els soldats i empleats del govern al sentir tocar certes hores del dia, i resen llurs oracions, deixant qualsevol feina que tinguin entre dits, i fins als viatgers, per pressa que tinguin.

La primera dòna de poble que he vist en la frontera anava descalça, i, encara que ho creguí casualitat, no deixà de fer-me mala impressió; trista impressió que anà creixent quan vegí que altres i altres, gairebé totes les

pageses i vilatjanes, am gairebé tots llurs fills i filles, fins a catorze anys, anaven sense res als peus.

Es molt que no s coneguin els esclops en aquesta terra tant freda, mollediça i fangosa. Si un escloper dels nostres Pireneus hi anés a plantar botiga, si s'escapava d'esser apedregat pel poble fanatic i estancat en sa rutina, podria fer-se la barba d'or. Quasi tots els homes que s veuen són pastors i llauradors, d'aspecte pobre. El jou que en els restobles uneix el parell de bous que llauren es llarguissim, de manera que hi cabria, anant-hi ben ample, un tercer bou entremig.

En gairebé totes les estacions d'aquest cantó de Russia veiem gran bellugadiça de jueus, que van perduts d'una banda a l'altra am la maleta a la mà, rebutjats per tot-hom. No n'hi ha cap que tingui les mans butllofades de treballar: tots viuen am l'esquena dreta, comerciejant amb els béns del proxim. Aquesta es la causa segona (la primera es més alta) del moviment anti-semitic de Russia. Pobre gent! Fa llastima veure-la anar d'ací i d'allà, cambiant de patria cada vegada que ls arbres cambíen de fulla, portant en sos ulls l'esperança del Messies, i en son front l'inesborrable taca de sang del deicidi.

Kowno es la primera ciutat important que

trobem. Es capital de provincia i de 33,000 habitants, i està asseguda a la vora del riu Niemen. L'aspecte de la població té més d'extrany que de bonic i falaguer. A dues milles d'ella passaren el Niemen les tropes franceses en 23 de Juny de 1812. A l'altra banda del riu hi ha un serrat que n diuen encara la montanya de Napoleon. Lo poc que restà d'aquell exèrcit formidable repassà l Niemen en 13 de Desembre, en un estat de completa indisciplina i desorganisació i am nou canons no més dels vuit cents que duien a l'anada.

Davant la Casa de la Vila, i en el centre de la plaça del Mercat, hi ha un monument commemoratiu de tant famosa retirada am la següent inscripció: «1812. — Russia fou invadida per un exèrcit de 700,000 homes. Al repassar la frontera ne tenia 70,000».

Aquí, com en lo que hem vist de Russia i lo immediat d'Alemanya, apenes se veu un pam de pedra picada en els edificis. Allí supleixen sa falta am maons: aquí amb obra cuita en les ciutats; en el camp, am sola fusta. Pera una casa no ls cal cavar els fonaments: fins se poden estalviar el cercar un lloc definitiu pera assentar-la; ja l cercaran després, quan la casa sigui feta. Els fusters, puix hi serien de sobra els mestres de casa, el manobre i l'arquitecte, fan un quadrat am quatre vigues de pi, ajun-

tant-les pels costats i aplanant-les de les cares superior i inferior; n'ajeuen altres quatre damunt d'aquelles, i altres i altres, fins que són prou altes les quatre parets de l'edifici. Abans de cobrir-lo amb una teulada de palla, obren el portal i les finestres, si n'hi volen, ficant senzillament un xarrac entre les vigues i serrant-ne uns quants caps, fins que l futur masover troba l'obertura prou gran.

Amb un o dos envans de posts i taulons divideixen la casa en cuina, cambra i corts, i, abans de moblar-la, com es d'una peça, la fan ençà i enllà, o la muden de lloc, si l veinat no ls agrada prou.

Algunes d'aquestes cases són molt mal tancades, deixant entrar l'aire plujós i escapar el fum per una gran obertura que hi ha entre la paret i la teulada, com en les barraques dels pastors del Pireneu.

Per més avesada que estigui al fred aquella pobre gent, esgarrifa pensar lo que deu sofrir allí dins al cor de l'hivern en aquelles nits de divuit o vint hores, pera divertir la gana, mirant com neva eternalment per les escletxes d'aquella freda i desmantelada cabanya, coberta ja amb una groixuda capa de neu.

Els brocals dels pous són fets, pel mateix estil que les cases, de vuit a dotze caps de viga, units pels extrems i formant un quadrat.

Russia, 24 de Maig

Ostrof, ciutat notable, assentada en mig d'immensos camps de blat, té moltes iglesies, emberretades amb extranya cupula verda. N'hi ha una, que deu esser la Sèu, que n té cinc altissimes, dominant tota la ciutat. Les teulades dels temples són també pintades de verd, color que, com entre ls mahometans, deu estar reservat pera les coses sagrades. No obstant, he vist alguna teulada de casa particular, pintada del color de l'herba. Moltes més n'hi ha tenyides de color vermellós.

En algunes estacions surten nois i noietes pobres, nus de peus (no calia dir-ho) i sense un troç de drap pera abrigar de la pluja batent llurs rosses testes d'angels, menys hermoses que ells, a oferir als viatgers ramells de flors. Pobres criatures, mal abrigades, amarades, tremolant de fred i demanant l'almoina d'un *copek* a cambi d'unes quantes flors, hermosa imatge d'elles! Quina llastima fan!

Les flors són migrades, aigualides, sense color ni perfum, com plantes d'estany. No ns-e les oferirien, els pobres infantons, si sabessin que venim d'Espanya, la terra de les flors, d'ont hem sortit en ple mes de Maig, quan els jardins són plens de roses i les verdices de rossinyols.

Ací no es molt que hi escassegin les flors, puix encara molts arbres no han tret la fulla i estan despullats com en el fort de l'hivern.

En algunes estacions alteroses, on deuen caure llamps, descomponent-los i inutilisant-los la corrent electrica, veig els pals del telegrafo armats de parallamps.

Són les dues de la tarde, i en deu fer vintissís que veiem passar pins i pinatells, albers i pollancres, pèls dos costats del tren, en boscuria interminable. De tant en tant, com un oasis en eix desert, o, mellor, com una illa en eixa mar de negrosa verdor, hi ha un clap de terra, despullada d'arbres, on, entre camps de segol migrat i petit, se veuen negrejar les cabanyes d'algun poble de mala mort. El país es pla com el més planer de Castella, sense una montanya que limiti l'horitzó per cap banda. Sols, a l'acostar-nos al Niemen, la terra ha semblat voler aixecar-se: la té un moment arrugada en petites montanyoles verdes i emboscades, pera ajeure-s altra vegada en explanada monotona i sense fi.

El cel està del color del tronc dels albers, que, a quatre metres de la via, afilerats per la mà de la Naturalesa, copcen, sense moure-s, llurs abundoses llagrimes, puix ha llarga estona que està plovent a samalades.

Atravessem sovint terres estancades, o ma-

resmes herboses, que prenen el color cendrós del cel i de l'espessa boira. A voltes un se fa l'il·lusió de que l tren es un vaporet que navega a tota màquina per un riu avall o per un mar endins, o un montgolfier que, atravessant els nuvols, sens endu a volar, per sobre terres i mars, a regions desconegudes. Més, tot seguit, caient dels móns de la fantasia, un se torna a veure arrocegat per la geganta locomotora a travers d'alberedes i fresques pinedes que no s'acaben mai. De temps en temps, se veu passar un extrany i ronec edifici, d'on surt algun caparró de criatura, com pera dir-nos que allò no es un cadavre de casa, que aquell cos que sembla mort té ànima, que allò que sembla una ruïna es un niu d'amor i de vida. Més, de tard en tard, per damunt les puntes de llança de les capçades dels pins, se veuen, del color d'elles, verdejar les agraciades cupules semi-moresques dels temples cismatics, que recorden les gorres-de-cop dels infants de nostra terra. A Luga estan fent obres en les dues que coronen sa grandiosa iglesia; i, aplegant diners pera aquest fi, en l'estació hi ha dos retaulons de la santa Cara i de Jesús, entre dos angels, damunt d'una guardiola de fusta amb unes lletres explicatives d'aquella almoina.

En l'estació de Gatchina, residencia im-

perial, a dèu passes de la via, hi ha un hermosissim oratori d'arquitectura russa. Son unic altar està dedicat a Pere I, que ells adoren com a sant. Està representat amb un pendó a la mà, ont hi ha pintada l'imatge de Jesús. La porta es de fusta fina entretallada, i am vidrieres, pera que ls seus devots puguin encomanar-s'hi desde l tren; la paret està emblanquinada, i a claps blava, que es el color de l'indispensable cupula.

Una capella semblant trobem en gairebé totes les estacions fins a Sant Petersburg, fundades, totes elles, per la pietat i munificencia dels emperadors, que van i vénen cada dia.

Tot aquell troç de via està vetllat per uns quants soldats que, armats am baioneta calada, se passegen, camí amunt i camí avall, en els punts perillosos o amenaçats pels nihilistes.

La primera cosa que s veu de la capital de Russia, a l'arribar-hi, es el cementiri; veritable bosc de creus cismatiques, a l'ombra de les quals dormen, pera no despertar-se més, unes quantes generacions.

La ciutat dels morts a la porta de la ciutat dels vius, en el país classic de la dinamita, no deixa de fer impressió al viatger. (R. I. P.)

Sant Petersburg, 25 de Maig

Air vespre arribàrem an aquesta. Estava plovent a samalades, cosa a que ls russos estan avesats, més que pera nosaltres els espanyols es una novetat.

Formats en filera davant l'estació esperaven als viatgers uns cotxes, que deuen esser els trineus d'hivern, per gran extranyesa destapats i completament a l'intemperie. Els cotxers van amb una bata de panyo blau, folrada de pell, lligada a la cintura amb un cinyell vermellós am dibuixos blaus, bòtes de montar de quatre o cinc soles, com tot-hom, i amb un berret rodó de mig pam d'alçada, ample de dalt, estret de baix i amb unes ales mitjanceres. Es un berret tant extravagant com el trajo, que dóna a ses cares barbudes i descuidades aspecte de gent d'un altre món. Dònes i homes van, més que abrigats, carregats d'abrigalls: elles i ells, paisans i tropa, duen llarcs i groixudissims russos, que gairebé arroceguen, fent ressaltar tant particular habit en els rics acaudalats la riquesa, i en els pobres la més trista miseria.

Tot seguit d'arribar me n'he anat, tot sol, a la ventura, a cercar una iglesia catolica, que no ha trigat a deixar-se veure, com una mare

que surt a rebre un fill que la cerca. Trobant-la tancada, per esser tard, he demanat on vivia l vicari o el rector. La rectoria era un convent de frares dominics, els quals, al saber que venia d'Espanya, la patria de llur pare fundador, m'han abraçat i omplert les galtes de petons. Si haguessin sabut que Vich es un xic lluny de la casa pairal dels Guzmans, tal volta no m'haurien rebut tant falaguerament.

El pare guardià es un vellet calvo, de cara venerable i de cor angelical: surt a rebre ls visitants (que poden esser cismatics, i, en l'estat d'intolerancia en que estan, acusar-lo i donar-li mal temps) vestit amb un habit blanc com els pocs cabells que li resten, abotonat en forma de bata, que pot passar per les dues coses. Me manifestà gran sentiment per veure minvar la Comunitat, composta de frares d'edat i caducs com ell, sense esperança de rejovenir-la, com caldria, an aquella antiga i fructifera vinya de Jesucrist que ha passat a les mans de sos enemics.

Són no més dos els frares i dispostos d'aquell convent: un es polac i, no cal dir-ho, ni ls habits de frare han pogut esmortuir ni dominar son sentiment hermosissim de patria, que no es lo mellor pera fer entendre l'Evangeli als russos, que l'hi han robada. Al butxí impenitent li costa molt escoltar els consells,

per bons que siguin, de la victima. L'altre, el P. Schum, es alemany. Parla, confessa i predica no sols en sa llengua propria, sinó ademés en rus, italià i francès. L'espanyol l'entén, més no l parla.

A l'estiu, quan els russos van a banys, ell sen va tot sol a fer missions en les dilatades terres de Finlandia, ont es esperat com la pluja de Maig a Espanya. Eloqüent, amabilissim, ple d'amor de Déu i del proxim, se comprèn que s faci escoltar per aquest poble, pobre i esclavisat per la tirania dels czars.

Els sacerdots catolics tenen privat predicar fòra de llur temple: el fer-ho, el convertir o solament intentar convertir a un cismatic a sa antiga fe catolica, es considerat com un crim, i el criminal es enviat a Siberia amb els nihilistes. Tal es la llei. Més de fet, mercès a l'inercia, al quietisme, a l'ignorancia i no sé si digui a l'embrutiment del clero rus, que, nedant en or, s'oblida de que hi ha pobres que aconsolar i que deixa ls interessos de Déu pera cuidar dels seus i de sa familia, el sacerdot catolic s'insinua, predica, converteix i bateja tota classe de gent, nacionals i extrangers, paisants i soldats, gent de policia; de manera que en aquesta ciutat cada any augmenta d'alguns cents el petit remat de Jesucrist. Això es una gran vinya sense obrers,

me deia l P. Schum. Ell i son company polac han d'esser els missionistes, els confessors, els que ajuden a bé morir i, en un mot, gairebé ls unics sembradors de la sagrada llevor de l'Evangeli en la major part d'aquell reialme, que es la meitat d'Europa.

L'iglesia dels PP. Dominics era dels jesuites, fins que foren tiranicament expulsats de Russia. Es d'estil modern i té molta semblança am la Mercè de Barcelona, encara que es més petita. En els dos oficis que avui hi he oit estava plena a vessar; de manera que molta gent, que no cabia dintre, estava en el cancell, que es molt gran. Hi havia militars, rasos i de graduació, senyors i pobres, homes i dònes, i donava plaer veure llur compostura i devoció. Res de l'entrar i sortir de nostres temples, de girar-se a veure qui va o ve; res de badar ni xerrar: estan en el temple com en el temple i no pas com al carrer.

L'ofici era celebrat am tota la solemnitat dominicana. Al chor hi havia bones veus, alguna de dòna, i l'orga omplia de torrents d'harmonia les voltes espaioses del temple.

L'altar major es a la francesa, de marbre blanc i senzillissim. Damunt del sagrari hi ha un Sant-Crist, am sa creu de bronzo, al costat sis enormes canalobres de per banda,

i darrera, penjats a la paret, grans quadros del Naixement, Sant Joan, etc. Al costat esquerre blanqueja l gros ciri pasqual, lligats sos cinc punxons de cera amb una cinta blanca; i més enllà, en el cantó del banc del chor, que volta l'absis, el bastó amb els tres petits ciris, que s'usa en el dissabte sant. En el punt de l'altra banda de l'altar, corresponent an aquest, hi ha la creu alta que té lligats amb una estola morada ls quatre braços, de manera que la creueta daurada dél mig de l'estola queda visible sobre l cap del Sant-Crist, que queda voltat amb ella, tenint els dos caps inferiors voltats als peus.

Algunes diferencies he notat també en les poques cerimonies religioses que en dos dies d'estar a Sant Petersburg he pogut veure. El missal no està col·locat en un faristol sobre l'altar, sinó damunt d'un coixinet, finament brodat, que té quatre borletes en sos quatre cantons. L'escolà gira sempre amb el llibre, sinó a l'ultim evangeli, que, deixant el coixí, trasmuda l missal i, apoiant-lo d'un cap sobre l'altar, el sosté mentres el sacerdot llegeix les sagrades pagines.

En la santa missa, el celebrant, abans de la comunió, fa una genuflexió, detenint-se un xic en terra. Mentres la dóna als fidels, l'escolà va tocant la campaneta. Aquest va vestit

am cota vermella, garnatxa i valoneta am coll, del color de la cota. L'hisop que usen pera fer asperges es de brots de la planta del mateix nom, lligats a un bastó de quatre pams: sembla talment una escombreta.

He volgut presenciar una funció del mes que dediquen a Maria ls alemanys que viuen a Sant Petersburg. A les set de la tarde s reuneixen en la capella fonda, on l'altar està dedicat a l'Anunciació. Sota aquest quadro hi ha un roser de roses veres, i un de roses blanques a cada banda. Entre ls blancs i grossos ciris hi ha dos gerrets am jonquillos blancs i morats, violes i altres flors molt boniques, que sento no conèixer. Al costat de la mesa dos bargullons aixequen llurs fulles planes, que semblen mans, amb els dits estirats, què un halè d'aire fa tremolar. Sota la barana del presbiteri canta i gemega un harmonium, tocat per una senyora; i darrera seu els cantadors i cantadores, flor de la colonia alemanya.

El dominic compareix am son simpatic habit blanc i am sa garnatxa, encara més blanca. Una ampla estola francesa de bonics galons d'or li baixa fins a la cintura, i lliga ses dues branques un ample llaç blau, simbol de l'immaculada puresa de la Verge Maria.

Comencen i acaben am dos solemnials i

bellissims cantics, que, sense entendre-n un mot, m'han fet plorar a llagrima viva, recordant-me ls que s deuen cantar el mateix dia en ma estimada i anyorada Catalunya, desde ls temples de Barcelona, tant grans i espaiosos, fins al del meu humil i mai oblidat poble de Folgueroles, on, com eixos nois i noies, agenollat a la tarima de l'altar, cantí un dia les alabances a la Verge. Recordí que, tal volta en aquella hora mateixa, algun de mos pobres cantics de Maig rodolava, amb el remor de les oracions, i els nuvols de l'incens, i l'aroma de les flors, per les voltes d'algun temple; i exclamí, no sé si cantant o plorant, am la veu del cor: «Oh Verge! Tots són alemanys els que us obsequíen ara aquí, en aquest benehit recó d'una terra cismatica. Oíu-los, si us plau; protegiu la llur patria, també encorbada sota l jou de l'heretgia. Més, oíu-me també a mi: entre les onades del riu de llurs pregaries i cantics, accepteu la gota d'aigua de ma oració, que us ofereixo per la cristiana i ferventa Catalunya. Si jo no mereixo ser oit, escolteu a tants cors purs i amorosos que allí, en aquella tant llunyana com volguda terra, us invoquen en eixos dies de gracia i benedicció».

A les vuit del matí, en la mateixa iglesia celebren el mes de Maria ls simpatics i bondadosos fills de l'infortunada Polonia. No l

UNIV. OF CALIFORNIA

celebren en la reduida capella fonda perquè no hi caben ni ells ni llur dolor immens: necessiten més espai pera llençar-hi a volar llurs oracions; necessiten un llagrimatori més gran pera llurs llagrimes eternes.

Mitja hora abans de la funció ja compareixen a grans rues, gairebé tots vestits de negre, simbol del dol de llur cor, i amb un aire de melancolia propri dels pobles esclaus. Joves estudiants, obligats a beure la ciencia en terra enemiga, havent-la de demanar tal volta als matadors de llurs pares; militars, forçats, pot-ser, per la miseria a servir als butxins de llur inoblidable patria; vells, que hauran vist blanquejar llurs cabells en el captiveri de Babilonia, hi acompanyen els tendres nois que hi deuen haver nascut; mares desterrades hi encaminen llurs filles, tal volta am por de que cambiin de sentiments, havent vingut a florir entre ls enemics de llur patria i de llur fe.

La funció es senzilla per demés. Un dominic polac els diu la santa missa, i després els fa una petita plàtica. Mentres dura la missa, ells van cantant una especie de lletania en llur propri llenguatge. La tonada es monotona i calmosa, però s'insinua i agrada més a cada repetició, com fan a cada posada les antigues cançons de nostra terra.

Jo recordava, adolorit, l'inic i indisculpable esquarterament de la Polonia per les tres grans potencies veínes; recordava haver vist el dia abans, en l'iglesia de la ciutadela *Petri et Pauli*, sobre l sepulcre de Nicolau I, la clau enorme i artistica de la fortalesa de Varsovia; veia aixugar-se ls ulls, mig d'amagat, algun veterà d'aquella raça tant heroica com infortunada; i aquelles estrofes me semblaven gemecs, i traduïa tots els versiculs d'aquella extranya lletania, de que no n capia un mot, per eixa paraula: «Oh Verge Maria! Tornaunos la patria!»

Acabada la prèdica, entonen un himne, també polac, que, per la tonada, sembla d'esperança i de conort. Pobre poble! No ho ha perdut tot encara; encara té més que sos butxins, que semblen tenir-ho tot; té més que l'immensa Russia i la potenta Alemanya: ha perdut la patria, més li resta la fe!

Vejam ara, tot depressa, les espines del ram: de 201 iglesies que hi ha a Sant Petersburg, sis solament són catoliques. Hi ha temples protestants de diferentes sectes, sinagogues, pagodes; però les que hi abunden més i les que s fan ovirar més de lluny són les iglesies de la secta cismatica. Llur planta es rectangular. L'ultim terç sol estar dividit en tres parts: sagristia, baptisteri i altar, que

està en lo central del fons de l'absis. Davant l'altar, unic del temple, hi ha unes portes de quatre o cinc metres d'alçaria, daurades generalment i esculpturades, que s tanquen durant la consagració de la missa, com pera augmentar la solemnitat i el misteri. En l'altar, i dins aquell presbiteri, hi ha ls quadros mellors i els més rics i les principals joies del temple.

Lo restant de l'edifici està dividit en tres naus, formades per dos rengles de columnes grec-romanes. Les columnes, les pilastres, els plafons, recons i reconets, estan adornats profusament am quadros bisantins de tota mida. L'imatge que més s'hi veu es la de la Verge, que devegades està a la mateixa paret, encara que de distinta manera, repetida en cinquanta retaulons, que recorden els innombrables *ex-votos* de nostres ermites, als quals, com als quadros de nostres temples, guanyen de molt en el valor artistic.

Les imatges de talla són prohibides per la secta i considerades com idols. Tal vegada això ha contribuit a que l gust artistic se reconcentrés en la pintura.

Per raó de l'epoca en que foren construides les iglesies de Sant Petersburg, pertanyen a l'estil grec-romà, essent molt semblantes, exterior i interiorment, a les catoliques. En cambi, les capelles més modernes són de

planta inspirada en l'estil bisantí, i estan decorades en el mateix estil, un xic més florit; però unes i altres se caracterisen per la cupula o cupules de formes orientals, coronades d'una creu, dels braços de la qual penja una doble cadena fermada a l'arrel de la cupula.

Sant Isaac es la més important iglesia de Sant Petersburg i una de les més riques del món. Fou començada en 1819 i consagrada en 1858. Els fonaments, que són un bosc de vigues clavades a terra pera afermar-la, són d'un milió de duros de cost, i el total de l'edifici costa quinze milions. La planta es una creu grega de braços iguals, corresponents a les quatre grans entrades de l'edifici. Cada una té, sobre una espaiosa escalinata, un soperb peristil de columnes de 60 peus inglesos d'alçaria per 7 de diametre, d'una peça de granit de Finlandia, i estan coronades de capitells de bronzo. Damunt les 112 columnes, i a doble alçada d'elles, s'aixeca la cupula central de 296 peus d'alçaria, coberta d'una planxa de bronzo daurat. El pès de l'or gastat en daurar-la es de 185 lliures. L'interior correspon, si no sobrepuja, en riquesa a l'exterior. Les parets i columnes són de marbre, jaspis, i en totes bandes se veu lluir el bronzo, l'or i la plata i les pedres fines. Són lo més notable dues columnes de 45 pams d'alçaria, de *mala-*

quita, material que no s'emplea gaire sinó en vasos, anells i manilles; i vuit de finissim *lapislázuli*, superiors unes i altres a tot lo conegut, exceptuant algun altar de Roma. Aquest gran temple, que pretén esser el Vaticà de l'iglesia russa, està (imatge d'aquesta en tot!) feta en terrer maresmós, sobre l falsissim i costós fonament de milions de vigues clavades a terra. Quan aquestes vigues se pudreixin, que pot trigar més o menys, el temple s'ha d'esllaviçar; això si ho espera, puix alguna de les columnes de granit hi ha ja esquerdada i alguna de les parets del temple somoguda. Si l cisma, que tant minat està avui per sectes i religions, i sobre tot per la dinamita, no estigués més ferm que Sant Isaac, no duraria pas gaire.

Sant Petersburg, 26 de Maig

El segon monument religiós de la ciutat es l'iglesia de Sant Pere i Sant Pau, no ls apostols, sinó ls czars, que ells santifiquen sense com va ni com costa, i situada dintre una illa fortificada del Neva. L'agulla daurada que la corona es de 129 peus inglesos d'alçaria i s veu de tot Sant Petersburg, contrastant am les moltes cupules, també daurades, que s'oviren per totes bandes.

Tots els czars de Russia, menys Pere II, estan soterrats allí, desde Pere *el Gran*, que jau sota son propri altar; sa esposa Caterina I jau al seu costat en la mateixa tomba. El sarcofag de Nicolau I se coneix per la clau de la fortalesa de Varsovia, am que està adornada. Les parets i pilastres estan cobertes de penons, banderes, claus de castells, cuiraces, destrals, etcetera, presos a suecs, polacs, francesos i turcs.

El monastir de Sant Alexandre Newski es un dels més notables de Russia i està col·locat a l'extrem del carrer principal de Sant Petersburg, el Newski Prospekt, a que ha donat nom.

Feien una gran funció quan hi entràrem. El sumo sacerdot i el que fa de xantre estaven en l'altar cantant, alternativament o plegats, melodiosos versicles en llengua eslava. El sacerdot branda un incenser am sa mà dreta, i incensa, primerament, les imatges dels quadros de l'altar, d'una a una; després, el sant titular del temple; després, el xantre, que no s mou de vora seu en tota la cerimonia; els sis o set popes del chor, que estan a la dreta de l'altar, vestits am llur gran i ample habit negre arrocegant i coberts llurs caps amb un berret de copa sense ales, al cim del qual penja fins a terra un vel negre. Prop seu n'hi

ha d'altres que semblen també popes, més van amb el cap descobert. Després incensa també ls coristes o estudiants del Seminari, que estan afilerats enfront, a l'altra banda del creuer. D'aquests n'hi ha una trentena, i responen de tant en tant al cantic sagrat amb un chor de veus que enamora. A l'incensada que reben, cada hu correspon amb una solemnial reverencia. Després, per fi, incensa l poble, que abaixa l front humilment fins a terra.

Els popes no s'afaiten mai, ni s lleven els cabells, i pels carrers i en el temple passen continuament la mà per llurs barbes, que ls baixen pit avall, desmadeixades i incultes. No deixaran de fer-los nosa, com les femenils i esbullades cabelleres; però contribueix a donar un caracter i una majestat tota oriental a llurs imponents cerimonies. Els joves destinats al santuari, a falta de barba, cuiden més llur cabell, que pentinen i clenxen am l'afany d'una noia presumida.

La tomba o l'altar d'Alexandre Newski es el més notable del temple i son mellor monument. Està coberta d'una com piramide d'argent esculpturat, que puja fins a la volta de l'iglesia. El pès de la plata en ell esmerçada es de 325 lliures.

Innombrables són les altres iglesies, iglesietes, capelles grans i petites am que s'enjoia,

com am son primer i més ric adorno, la capital de Russia. No hi ha plaça, ni carrer notable, ni quatre cantons, sense que un oratori, profusament il·luminat, obri ses portes davant del viatger, enlluernant-lo am ses enramades de retaules bisantins, del Salvador, de la Verge i dels Sants, que guaiten amorosos als passants i somriuen, com estrelles en un cel d'or. En cada casa i en cada tenda hi ha l seu retauló, unes voltes dins i altres fòra, a l'entrada, tancat en una petita escaparata, il·luminant el carrer am sa celestial mirada, i fent néixer en els cors terrenals alguna idea divina. Els cismatics, que passen davant d'un humil quadro com davant d'un sumptuós temple, se lleven el berret. El cotxer com el senyor, el pagès com el ciutadà, el pobre com el ric, fent tres repetides reverencies, se senyen tres vegades, més sense tocar l'espatlla esquerra; això es, desde l front, portant, o, mellor dit, llençant els dits mig closos a la cintura, i desde la cintura al muscle dret. Dins el temple, senyant-se, fent inclinacions i besant la terra, passen l'estona devegades, i això fa témer que la devoció es més de fòra que de dins, que es més en els llavis i en les mans que en el cor, on, si es veritable, resideix en companyia de l'amor diví, del qual es filla.

Cor de Jesús, sol de les flors de l'Iglesia, astre de les ànimes pures: ¿trigareu gaire a vessar vostra vivificadora llum en aquesta terra viuda de son Déu, i a desterrar-ne les espesses, negres i palpables tenebres, hiperborees, ferestegues nuvolades ont avui rogeja la llum?

Els palaus que adornen les vores del Neva són a dotzenes; més, no sé si per estar monotonament afilerats, com soldats rasos, o si per estar dolorosament castigats per la cruesa del clima, o per esser d'arquitectura poc lluïda, no fan l'efecte que se n'espera.

Els jardins particulars i publics tenen tots els desaventatges de clima. Els arbres d'aquests llarcs passeigs de vora l Neva estan avui, 26 de Maig, nus, sense una fulla, com al cor de l'hivern, esperant la Pasqua florida, que deu venir aquí per Sant Joan. Vuit mesos de l'any estan veient llurs troncs despullats en els grans estanys naturals, que beuen per sota terra les aigües del gran riu, mirant com se gelen a llurs peus i s'hi posen set sostres de glaç, per on patinen els nois entremaliats, encalçant-se tot tirant-se boles de neu. Més avall d'aquests jardins se veu el Neva reunir en un feix totes ses branques, pera entrar més solemnialment al mar Baltic.

El Neva, com els altres rius d'aquí'l Nord,

es immens, més llurs aigües s'adormen, emperesides, tot caminant; i pera atravessar la Russia hi estaran més que l riu d'homes que hi envià Napoleon, la major part dels quals s'hi quedaren a fer el sòn de la mort. Tenen molta amplaria i poc fons; i es tal llur calma, que un dubta devegades si caminen avant o enrera. Nostre Ter i nostre Llobregat són raig de porró comparats amb ells; més se mouen, corren i salten i ballen; més no es tot jugar i saltar, sinó que treballen i ajuden als pobles que s'han assegut en llurs riberes i els han cinglat amb artistics ponts de pedra. El Llobregat naix, i, petit com es, a quatre passos del breçol fa moure les moles d'un molí; el Neva mor sense haver donat moviment a una fàbrica. Com a medi de transport, són incomparables. Els nostres treballen i s desagnen tant, que s queden anemics, arribant a la mar sense una gota d'aigua. Els altres hi arriben plens de caudal, com rics marxants al milionari; i li donen un vaixell de tres ponts, com ne reben un vapor de cent tonelades; i quan, inflats per l'orgull, volen fer una fantasia, aixequen la veu i les crins escumoses, i la mar mateixa sembla témer i recular davant llurs renillantes ones.

Belgica, 31 de Maig

Poca cosa puc dir d'aquesta hermosa terra, per la que passo volant, sense aturar-me enlloc, com un aucell de retorn a son niu que anyorava fa estona. La Belgica es ver jardí; les arbredes, els camps, les tant boniques com espaioses prades, estan intercalant-se i succeint-se continuament i harmonisant-se am les necessitats d'un poble intel·ligent, treballador i actiu per demés. Vora grans rouredes i alsinars, d'on s'espera veure-n sortir un remat de bous, s'aixeca una artistica fàbrica; i entre ses gallardes xemeneies enlairen llur apuntada agulla ls campanars que dominen les poblacions fabrils com un pastor plantat en mig de ses esgarriadices ovelles.

Riquissimes menes de ferro, zinc, estany i plom fan rajar a dojo llur tresor al peu dels camps de blat, que ara escogulen, tot cantant, fileres d'herbejadores. Els rius que, sols o ajudats del vapor, fan moure les fargues, molins i fàbriques, porten, incançables, d'un poble a l'altre, llurs productes o el material que ajuden a obrar, en barques que, pera aprofitar el vent, se coronen d'una petita vela.

Les poblacions més insignificants que

seuen vora un riu tenen un moll de pedra picada, mellor que l de moltes viles espanyoles del Mediterrà. De llarc a llarc del riu no falta mai carretera, per on passa l'animal, que en dies de calma ajuda amb una corda a pujar la barca riu amunt. Pera més aprofitar l'aigua, i això que n tenen més que nosaltres, giren el torrent quan els convé, o el decanten am rescloses de pedra o de planxes de ferro, d'on no se n'escapa una gota.

Uneixen els rius amb hermosos canals, nous rierons que reguen i treballen com llurs pares, i lliguen les poblacions am camins de ferro, per on van i vénen en gran nombre ls trens de viatgers, de mercaderies i de mena obrada i sense obrar. Els pobles i les masies escampades mostren en llur exterior el benestar i la pau de l'interior, i ni en les habitacions del més humil treballador se veuen indicis de pobresa i desordre.

Tot aquí produeix i treballa: les montanyes, desagnant-se de llurs riqueses interiors; el bosc, fent créixer sos arbres, com el prat ses remades, els camps, l'aigua, el foc, l'electricitat i l'home, sobre tot l'home.

Enlloc se troben aquells estols d'homes aturats de nostres ciutats del mig-dia mirant qui fa l cap més gros, ni les pletes de dònes que en nostres pobles s'apleguen en el portal

de la més desenfeinada a murmurar o a fer anar la llengua, que es llur eina que mai se rovella: tot-hom se belluga, tot-hom treballa, com tot-hom menja.

París, 5 de Juny

Am sentiment deixí, fa divuit dies, ma estimada Barcelona en el poetic mes que ls homes, i no sé si digui les flors i la Naturalesa, dediquen a Maria, sols per no poder veure aquelles funcions en que l cor del devot de la Verge s'omple i sadolla de dolces impressions, nedant entre l cel dels records i el cel dels somnis, entre l paradís de l'infancia i el de l'eterna vida, ont els cantics i musica, les flors i l'amor a Maria ns transporten. Més, me n'aconortí veient que Déu m'oferia ocasió de veure com es honrada Maria en altres pobles. He vist, en efecte, funcions d'aquest dolcissim i rejovenidor mes en Maguncia, Colonia, Berlin i Petersburg; desitjava veure-n una altra en una de les basiliques de París; més he arribat a nit en les ultimes hores del mes de Maig, i avui, al córrer de bon matí a *Notre Dame*, ja no hi era a temps. Les onades dels devots s'havien perdut entre les columnes bisantines del temple; els ciris i llanties s'havien apagat i sols quedaven les

flors, les humils companyones de la Verge, en rams i toies immenses en pitxers i gerros i escampades i escalonades en son altar, formant desde ell fins als peus dels fidels com una cascata de flors baixant d'una montanya de verdor. Més, pobres filles del mes de Maig, estaven totes tristes, com si pressentissin llur destronament, i doblaven el cap destrenades i musties, resignant-se a morir després d'haver ofert l'ultim halè de llur vida i de llur perfum a llur Reina celestial.

L'oració es el perfum del cor; jo fiu la meva pobra i humil oració de despedida als peus de la Verge, i me n'aní a dir missa a l'altar del Sagrat Cor, on ja s'havien donat cita les roses i clavells del Maig amb els resplendors del Juny, simbol uns i altres de l'amor d'aquell Cor dolcissim i adorable.

Després de dir missa, he donat una ullada per aquest magnific temple, hermós entre ls hermosos de la cristiandat. Està dividit en cinc soperbes naus, quals voltes gotiques reposen sobre columnes bisantines rodones i estriades una per altra. El chor es rodó, seguint la corba de l'absis, i té en son dors tota una filera de relleus preciosos, representant l'historia de Nostre Senyor Jesucrist. Hi ha algun altar de senzillesa primitiva. La trona, dibuix de Viollet-le-Duc, es una obra d'art.

En la sagristia s'ensenya l tresor de l'iglesia, essènt notables el mantell *du sacre* de Napoleon i la sotana de Mgr. Affre, mort sobre una barricada, tot predicant la pau al poble somogut en 1848.

Lo més notable de Nostra Senyora es, sense cap dubte, la part exterior i especialment el frontis, que es de principis del segle XIII i d'una delicadesa de linies incomparable. Llastima que les dues torres no sien acabades i que, am llur forma quadrada i sense les airoses agulles, donen al temple cert aire feixuc! Més lo que sobre tot es veritable llastima es que aquell bellissim i gegantí edifici, am sos retaules i marbres, ses estatues de bisbes de París, de reis i de sants, am sa llarga i interessant historia, am sos records i hermosura, i sobre tot amb el Senyor dels senyors, que am tant ric mantell de pedra s'abriga, atregui tant poca gent a sos altars!

Avui es una gran diada pera ls cristians: es el dia de Pentecostès, i a les dèu del matí, oficiant el senyor arquebisbe, se poden ben comptar els fidels que assisteixen a l'ofici, ovelles de son *pusillus grex*, perdudes en el bosc de columnes del santuari. No he vist mai tant poca gent en els oficis de la Sèu de Barcelona, ni en els més senzills diumenges d'entre any. Això, encara que es un fet isolat,

explica l'estat i la caiguda de la França: quan els homes han deixat a Déu, no es molt que Déu també ls abandoni.

Feliç escaiença es estada pera mi la de trobar a París, l'unica vegada que hi só estat, a l'incomparable Mistral, que feia divuit anys no s'hi havia acostat. Catorze n fa que jo l'havia vist a Barcelona, en la flor de sos dies, alt, ros i ben plantat com cap home hi hagi, i guspirejant en ses paraules, en sos ulls i en son front espaiós la flama del geni que jo admirava en sos llibres. Jo acabava de llegir *Mireya*, i venia, per lo tant, ben preparat; més mai la vista de cap home m'ha fet tanta impressió. Ara sos cabells rossos s'han tornat grisos, preparant-li una hermosa corona d'argent pera la vellesa, que encara està lluny d'ell. Encara guarda quelcom d'aquella hermosura varonivola, i no es pas veritat, gracies a Déu, lo que ell afirma, per humilitat, en els primers versos de *Nerto*, de que son astre està en la *devalado*.

M'abraçà afectuosament al regoneixe-m, i em demanà noves de Catalunya i de sos principals escriptors i poetes, am molts del quals féu coneixença en 1866. Coneix molt bé les flors de nostra literatura i les obres mestres de nostra llengua, en la que s'expressa algunes vegades, trobant en sa memoria ls mots i

frases, que lliga i ordena am gran facilitat, cosa que apar increible, no havent estat entre nosaltres més que mitja dotzena de dies. Més l'amor es un gran mestre; i en Mistral, que sap que un doble lligam uneix nostra terra a la seva, estima a Catalunya, gairebé amb amor filial, i als catalans (ne podem respondre) am ver amor de germà. Aquell vespre, els *Cigaliens*, o sia ls membres de la Societat felibrenca *La Cigala*, oferiren un dinar a son digne president. Era la primera vegada que s trobava entre ells, encara que a sa escalfor devia sa existencia la naixent associació. Tots, o gairebé tots, eren provençals, i l'amor de llur patria, de llur Provença, que desde París se veu més aprop de Catalunya, els congregava. Que coses tenien que dir-se! Que records i somnis que contar-se, realisats molts d'aquests en eixos dies de triomf del gran poeta! S'aixecà ell pera fer el primer brindis. De què parlarà? Què ls contarà de la terra que tant anyoren? Què portarà en son béc d'or als rossinyols de París l'aliga de Provença? Els parla de Catalunya: de l'anada que hi féu fa catorze anys; de la coral i entusiasta rebuda que hi trobà, desde Figueres, ont entrà al repic de les campanes, tocant a un solemnial ofici de difunts pel seu pare, que per allí havia passat en les guerres de l'Imperi, fins al

cim de Montserrat, ont els poetes catalans responien amb el crit de *Visca Provença!* als seus entusiastes de *Visca Catalunya!*

Per ultim, amb una amabilitat suma, me presentà als simpatics felibres de París, contant-los fil per randa, am paraules que m confonien, l'argument de *L'Atlantida,* fantasiant am sos passatges i poetisant-los amb els magics colors de sa eloqüencia.

Jo plorava, recordant nostre primer encontre, i, entre agrait, confós i avergonyit, no sapiguí què respondre.

Altres s'aixecaren pera brindar i enraonar darrera seu, entre ells l'autor de *La fille de Roland.*

Com s'estila en els dinars felibrencs, després dels brindis vingueren les cançons, i en Mistral, com a rey dels trobadors, tingué de cantar la primera, que fou encara un xic pera nostra terra, però també pera la seva. *Lou bastiment ven de Majorco* fou la cançó que refilà de la manera que sols ell sap fer-ho, puix a sos molts i brillantissims dons Déu volgué afegir-li l del cant. El primer baix de l'Opera, fill de l'Ariège, que cantà després d'ell, no féu pas tanta impressió en aquell estol de poetes artistes que l'escoltaven.

Després del rossinyol cantaren les cigales, més, oh dolor!, tots havien oblidat la cançó

de llur terrer, la que haurien apresa a l'ombra dels saules del Rose i de les oliveres d'Avinyó. Tots llegiren hermoses poesies, però franceses, am llenguatge, inspiració, accent i aire parisenc.

Coronava la festa, ostentant en son pit una cigala d'or, simbol de la Societat felibrenca, la noble, hermosa i digna esposa del *calignayre* de *Mireya:* la Mireya de nostre Calendau.

Aquests dies, a París, en Mistral es el poeta de moda; en tots els kioscos se veu el seu ultim retrat, que ha publicat *Le Monde Illustré* i algun altre periodic.

Se troba son nom ovirador en tots els periodics de tots partits i colors i en molts titols de llarcs articles sobre l darrer de sos tres poemes, *Nerto,* la darrera i gentil filla den Mistral, germana de Mireya. L'han convidat a honrar llur taula ls primers escriptors de París, artistes, savis i fins politics de tant diferenta escola com el duc d'Orleans i l'actual president de la Republica. Se li ha dedicat un magnific album d'escullides poesies, delicats dibuixos i bells troços de musica, am 800 firmes de les primeres de França. De sos pensaments sols me recorda, per sa senzillesa, el den Victor Hugo, *Aimer c'est agir,* que va en la segona i tercera plana. *Amar es obrar:* té

raó l'autor de les *Orientals*. En Mistral, amant, va refent la Provença; amant i cantant son passat i recullint les pedres escampades de la llar i del santuari assegura son endevenidor; mentres aquell, cantant am sa gran lira les revolucions, atiant les passions del poble, votant l'expulsió dels frares al mateix temps que la tornada dels comuners, i donant ultimament un *sí* en la fatal llei del divorci, va destruint la familia, socavant la fe i donant una empenta més a la França, que cau de l'altura a que la Providencia l'havia aixecada.

En Mistral i en Victor Hugo representen avui les dues grans corrents de la poesia contemporania: aquest canta les conquestes de la llibertat i els pobles anant en romiatge al temple de la raó, i l'altre l retorn a la deserta llar dels avis; l'un té escrites en son escut les tres paraules: *Liberté, Egalité, Fraternité,* i l'altre hi té les que tenim en els nostres els trobadors de Catalunya: *Patria, Fides, Amor.*

Els que desitgem la descentralisació dels pobles, els que volem que la ciutat no s mengi l vilatge, ni la capital, per alta i gran que sia, la provincia, hem d'agrair an en Mistral l'haver enarborat aquest penó a l'altra banda dels Pireneus, en un poble germà de Catalunya i que s troba en consemblant situació, i els

que creiem devem agrair-li més i estimar-lo més encara. La *Nerto,* que es obra d'un veritable creient, va precedida d'un proleg que es una veritable professió de fe. Anant, doncs, a publicar en la corrompuda i descreguda París aqueixa obra, hi ha anat a plantar una bandera, que es la nostra, i, cosa rara!, no ha sigut apedregat, ni xiulat, com era de témer, sinó aplaudit amb entusiasme; i no per catolics i provençals solament, sinó per gent de totes maneres de pensar, desde alguns rectors de Seminari, que ns consta l'han felicitat, fins a periodistes i escriptors que no creuen en res d'aquest món ni de l'altre.

Es més notable aquest triomf ara que l public que llegeix ha arribat a tal degradació, que no sols fuig de tot lo religiós, sinó que compra les obres per l'escandol que produeixen. Bon exemple d'això es *Les Blasphèmes,* den Richepin, obra sense cap valor ni merit literari, que deu pura i simplement al bombo de l'impietat més descarada les onze edicions que se n'han fet en tres mesos.

An en Mistral la Providencia li ha donat grans i indiscutibles dons de que ell usa a favor de la Provença, com un bon fill que aplega sols pera sa mare. I com ha despertat aqueixa provincia am sos cantics, fent-la resucitar, cantar, escriure, pensar en el passat i

en l'esdevenidor! Ell ha fet aixecar de ses oblidades tombes els trobadors, els mestres de la moderna poesia de l'Europa; ha fet que s tornessin a obrir les poetiques *corts d'amor*, els torneigs del *gai saber;* ha fet tornar els ulls al campanar dels pobles antics a molts provincians que s'avergonyien d'esser-ho i de dir-s'ho, i ha tornat a encendre en els vilatges i en les masies de Provença i del mig-dia de França l foc de la llar, apagada feia quatre centuries.

MONTMARTRE

El dia 8 de Juny, festa de la Trinitat, a l'hora de la tarde en que, plovent i tot, París se despoblava para anar a veure l'afortunat cavall que guanyaria l gran *prix* en la carrera, tot solet me dirigí a Montmartre, desitjós de visitar el naixent monument nacional de la França al Sagrat Cor de Jesús. A mitja pujada, sota unes grans escales de pedra que hi condueixen, trobí uns noiets que m demanaren una estampa; petició que no se m'havia fet, desde Espanya, en tota l'Europa que acabo d'atravessar. Es que l Cor de Jesús, abans de pendre per trono aquell turó, que deu son nom als martirs i bona part de sa celebritat a nostre gran Sant Ignasi, ja comença a vessar-hi sos dons.

Més amuntet, en la reduida capella provisional, m'agreguí a la pelegrinació de Sant Roc, la parroquia de París on dic missa eixos dies. L'iglesieta estava plena com un ou, extenent-se la gent fòra l cancell; els cantics i l'incens l'acabaven d'omplir, vessant per les portes, finestrals i claraboies, com vessa per ses adorables ferides l'amor de nostre Jesús crucificat.

Sortiren els pelegrins, i entre la petita capella i la gran basilica s'organisaren en devota i llarga processó. Les filles de Maria de la parroquia, vestides de blanc, portaven en un airós tabernacle una preciosa imatge de la Verge del Roser, darrera de la qual tocava escullides peces de musica la cobla de Sant Roc, composta d'uns 60 nois music, dirigits per un jove germà de la Doctrina Cristiana. Dóna plaer veure-li manejar la batuta desde l cim d'una restellera de pedra picada, amb el berret de tres bécs a la mà i atroçat son gambeto, que tremolava, semblant més negre sota son *rabà* blanc, que l'aire feia voleiar.

Al mateix temps que mestre de capella, era l tambor major de 16 timbalers que rompien la marxa d'aquell petit regiment de la fe, fent redoblar aquell aixordador instrument, tant grat a les orelles infantils.

Darrera la *fanfare* seguien uns 200 homes,

joves i vells, pobres i rics, paisans i soldats, omplint de cantics devots i entusiastes els intermedis de les tocates. La processó entrà per un cantó de la fonda, obscura i llarga cripta, desenrotllant-se de capella en capella per l'interminable corredor que volta ls fonaments de lo que ha de formar la nau interior del temple. L'himne era dedicat al Sagrat Cor, i la resposta la tant sabuda com sempre bella:

Dieu de clemence,
Dieu protecteur,
Sauvez, sauvez la France
Au nom du Sacré-Cœur.

Com ressonava per aquelles voltes i soterranis aquest crit d'esperança d'aquell poble catolic, que ha sofert tant i que, si Déu no fa un miracle, tant li resta que sofrir! Jo m figurava veure l'iglesia de França captiva i encadenada en les catacombes, aixecant sos ulls a l'escassa llum que entra per aquells finestrals bisantins, i plorant, plorant sa llibertat perduda, son Déu tret ignominiosament de les escoles, dels llibres i de l'ànima de la novella generació; plorant sos amadissims religiosos llençats de llur mistica celda, les germanes de la Caritat tretes del peu del malalt, que mor sense un consol i una esperança; l'indiferencia del vell, la llicencia del jove i l'escandol

dels petits, aquests angels de la terra, a qui no s deixa aixecar els ulls al cel, que s'emmiralla en sos ulls i en ses ànimes pures. El cel, que estava plujós i ple de nuvols negres, regatejava la llum als finestrals de la cripta, pera fer-la més ombrivola i misteriosa. No trigà a sortir-ne la doble filera de la processó pera entrar en el temple del Cor de Jesús.

Jo, que acabava de visitar per primera vegada a París, la Babilonia de l'Apocalipsis, am la copa del plaer a la mà convidant a tots els passants, no sabia donar-me compte de lo que veien mos ulls: aquella gent que sortia de sota terra, orant i cantant, me feia l'efecte de gent d'altre país i d'altra epoca; dels martirs companys de Sant Dionís, que sortissin de llurs sepulcres; dels fills de Clovis, de Carlomagne i de Sant Lluís, que, obrint llurs parpelles a l'enderrocament del santuari, rompessin les lloses de llurs tombes i vinguessin a acabar en eixa França desventurada l'obra salvadora que hi començaren, i a encendre-hi de nou la flama de l'amor de Jesucrist, que s'hi apaga.

La grandiosa basilica està encara no a mig fer. Se construeix am tanta pena! Cada parroquia de París paga un pilar; cada associació religiosa, de les poques que suren en aquest diluvi de materialisme, costeja una columna; cada familia religiosa, un bocí de paret o d'ar-

cada; cada devot, una pedra, que quan s'ha arrencat, escalabornat, dut ací dalt, picat i col·locat, val un pesant d'or. Per altra part, pera assentar com calia ls fonaments, s'ha tingut de cavar molt fondo, i atravessar els sediments de runa, àrgila i pedregam, de la mateixa manera que pera trobar la roca de la vera gloria francesa cal cavar i atravessar totes les capes d'argila i totes les runes d'un segle de revolucions, segons imatge d'un autor.

L'iglesia, doncs, creix poc a poc, com un gros arbre en terra mal assaonada; més ella creix; no està encara mig feta, més se farà, tard o d'hora, com Déu ajudi a sos zelosos i incançables iniciadors; i un dia, que no sabem si es lluny o prop, la París revolucionaria, desvetllant-se al sò de campanes mai sentides, obrirà ls ulls i veurà en sa montanya més alta una basilica major que totes ses basiliques; més alta que l panteó i l'iglesia dels Invalids; més que l soperb edifici de l'Opera i l'Hôtel de Ville; un campanar més alt que l monolit egipci de la plaça de la Concordia; més que la columna de Vendôme; un edifici més alt que tots sos edificis, i al bell cim la creu, que dominarà la París antiga i la moderna, la ciutat i les afòres, les cases, els boscos, els camps i les montanyes; i aixecant al cel sos braços, rosats am la sang d'un

Déu, demanarà perdó per la ciutat culpable.

Ja avui s'aixeca la creu en un altar provisionalment posat al mig del presbiteri pera conort i símbol d'esperança dels devots i pelegrins.

Senzilla i tendra es estada la cerimonia principal de la pelegrinació. L'imatge de la Verge, que la presidia, ha sigut col·locada en el presbiteri de cara al poble, rodejada sempre de sa guardia d'honor, de les filles de Maria, que l'han pujada sobre ses espatlles. El rector de Sant Roc, venerable sacerdot de cabells blancs, s'ha dirigit a l'auditori amb enceses paraules, recordant-li sos devers envers Déu en nostres dies de tribulació.

Els parla d'aquest gran monument expiatori de la França, i am llagrimes als ulls els mostra la columna que ells mateixos, els parroquians de Sant Roc, van aixecant de pedra en pedra, i que avui està engarlandada de flors i coberta de banderes. Després obre l Sagrari i els dóna la benedicció amb el Santissim Sagrament, com solen a França, mentres el poble, a grans crits, canta per tres vegades, tot plorant i gemegant: *Parce Domine, parce populo tuo, in æternum non irascaris nobis.*

Tot seguint les onades d'aquella multitud, penitenta i compungida, orant, cantant i sospirant amb ella, en aquell cim de serrat, sota

aquell cel nuvol i tempestuós, tota aquella tarde m persegueix el trist record del Calvari, ont a la vista de la *ciutat ingrata* se consumà l'obra de nostra redempció i de Maria Magdalena, la pecadora arrepentida que arribà a esser l'amiga predilecta de Jesucrist. Per aquest camí la França serà perdonada com ella i rehabilitada i tornada a sa hermosura i grandor primeres, *quoniam dilexit multum*.

SORTINT DE PARÍS

Desde una finestreta del tren, que per la via de Lyon fuig com arrocegat per un mal esperit, contemplo, ben segur per darrera vegada, aquesta gran ciutat que s'allunya i que tot allunyant-se sembla més gran. Estona ha que som fòra de les explanades, jardins i *boulevards* de vora l Sena; estona ha que n fugim en ales del vapor; més sempre tenim un de sos interminables carrers a cada banda de tren, com empenyats en no deixar-nos sortir de la ciutat: fugim de son cor, més no hem pogut sortir encara de sos braços, que s'extenen per la plana a travers de rius i serres, com pera lligar i engrapar la França, lo mateix que un calamar monstruós engrapa sa presa.

El sol, que gairebé no sens havia deixat veure a París, se mostra rogenc i inflamat, com en un trono, damunt la ciutat geganta, cobrint-la amorós am son mantell de resplendorosos raigs, que van minvant, minvant d'intensitat, com els d'un incendi que s'allunya. La daurada cupula dels Invalids apar rebre ls ultims, coronant-sen com si l'astre del dia s recordés de l'home terrible i extraordinari que dorm sota aquella mitja-taronja a l'ombra de la creu.

Una girada de tren me fa perdre de vista les darreres torres de la gran ciutat; més el turó que me la roba no l'esborra, no, de ma imaginació, ni l'esborrarà mai de ma memoria.

Lo que més m'ha impressionat, a més dels dos o tres grans monuments religiosos, es lo que hi resta de Napoleon I: la columna Vendòme, imitació de la de Trajanus a Roma, feta del bronzo de 1,200 canons aplegats en ses titaniques campanyes contra austriacs i russos; l'arc de l'Estrella, començat per ell i digne d'ell; el frontis, ont està representat a la dreta d'un aplec de savis, artistes i generals, entre un vell granader i el celebre tambor d'Arcole, tant bellament cantat per en Mistral; i, per ultim, sa tomba soperba i monumental. Sota mateix de la grandiosa cupula

del temple, sobre una cripta rodona de marbres i mig voltada d'una immensa corona de llorer en mosaic, s'aixeca un alt i ample sarcofag de gres de Finlandia, on reposen ses cendres. Sobre la porta de la cripta, on se baixa desde l'altar, coronat per un gran crucifix de bronzo, se llegeixen eixes lletres del testament de l'emperador: «Desitjo que mes cendres reposin a les vores del Sena, en mig d'aqueix poble francès que estimo tant».

Juny de 1884

YA 02813

667616

D975
V4

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

VOLUMS PUBLICATS

1. — SANTIAGO RUSIÑOL: **D'aquí i d'allà.**
2. — LLEÓ TOLSTOI: **Contes** (primera serie), traducció de J. Casas-Carbó.
3. — J. MASSÓ TORRENTS: **Croquis Pirenencs** (primera serie).
4. — SACHER MASOCH: **Historietes galizianes.** Traducció de J. Casas-Carbó.
5. — FREDERIC MISTRAL: **Nerto,** poema. Traducció de Mossèn Jacinto Verdaguer.
6. — JOSEP ALADERN: **La gent del llamp.**
7. — MOSSÈN JACINTO VERDAGUER: **Viatges.**

EN PREMSA

MOLIERE: **L'Avar,** comedia en cinc actes. Traducció de J. Roca Cupull.
NARCIS OLLER: **L'escanya-pobres,** novela.
DANTE: **La Vida Nova.** Traducció de Manuel de Montoliu.
J. POUS PAGÈS: **Per la vida,** novela.
GABRIEL ALOMAR: **Una vila que s mor.**
MAETERLINCK: **Els Cegos.** Traducció de J. Roca Cupull.
CAMIL FLAMARION: **Urania.** Traducció de Rafel Patxot.
A. BUSQUETS I PUNSET: **Del Montseny.**

EN PREPARACIÓ

JOAN TORRENDELL: **Cròniques de Mallorca.**
GOETHE: **Elegies romanes.** Traducció de Joan Maragall.
MAETERLINCK: **L'Intrusa. — Interior.** Traducció de Pompeu Fabra.
EMERSON: **Assaig sobre l'amistat.** Traducció de Cebrià de Montoliu.
GUANYABENS: **Antologia de poetes francesos contemporanis.** Traduccions.

Obres originals de Narcís Oller, Ramon D. Perés, Víctor Català, Claudi Planas i Fout, Joan Alcover, Mateu Obrador, Antoni M.ª Alcover, Joan Rossellò, Miquel Costa i Llobera, Joan Pons i Massaveu, Miquel S. Oliver, Jaume Bruna, Ignasi Iglesias, Raimon Casellas, J. Berga, Martí Genís, Llois B. Nadal, J. Vayreda i altres.